

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Židovství v próze Jiřího Weila
Judaism in prose of Jiri Weil

Bakalářská práce

Petra Roubalíková
Obor: Sociologie – Česká filologie

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 14.12. 2017

.....

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	ŽIVOT A TVORBA JIŘÍHO WEILA	7
3	ŽIVOT S HVĚZDOU	11
3.1	Josef Roubíček.....	12
3.2	Proměna.....	17
3.3	Židovství.....	18
3.3.1	Rezignace.....	18
3.3.2	Absurdnost.....	19
3.4	Autobiografické rysy.....	20
3.5	Grossmanův doslov.....	21
4	NA STŘEŠE JE MENDELSSOHN	22
4.1	Motiv sochy.....	23
4.2	Židovství.....	26
4.2.1	Hrdinství.....	26
4.2.2	Nepřátelé.....	28
4.2.3	Terezín.....	31
5	HODINA PRAVDY, HODINA ZKOUŠKY	33
5.1	Židovská tematika v povídkách.....	34
5.2	Barvy.....	37
6	ŽALOPĚV ZA 77 297 OBĚTÍ	41
6.1	První pásmo.....	42
6.2	Druhé pásmo.....	43
6.3	Třetí pásmo.....	44
7	ZÁVĚR	45
	ANOTACE	48
	RESUMÉ	49
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50

1 ÚVOD

V této bakalářské práci se budu zabývat tématem židovství ve vybraných prózách Jiřího Weila. Konkrétně se jedná o tituly *Život s hvězdou*; *Na střeše je Mendelssohn*; *Hodina pravdy*, *hodina zkoušky* a *Žalozpěv za 77 297 obětí*. Jednotlivé texty budu rozebírat odděleně, neboť každý titul je něčím specifický. Cílem práce je rovněž přiblížit poválečnou tvorbu Jiřího Weila, kterou považuji za velmi zdařilou a měla by mít pevné místo v povědomí poučeného čtenáře.

Nejprve se budu věnovat životu a tvorbě Jiřího Weila, neboť shledávám za důležité osvětlit jeho literární vývoj, a to především posun od děl se sovětskou a ruskou tematikou právě k tvorbě reflektující židovství.

Třetí kapitola bude věnována románu *Život s hvězdou*, který byl vydán roku 1949. Jedná se o existenciálně laděný román, zobrazující život židovského jedince Josefa Roubíčka, který je drcen tíhou rasové perzekuce a nacistického režimu. Román je originální nejen svým námětem, ale také výstavbou, neboť postrádá typickou románovou dynamiku. Prvky židovství budu hledat v popisech života a jednání a vystupování protagonisty i vedlejších postav. Tehdejší marxistická kritika román nepřijala s pochopením, neboť Weil zde zobrazil obyčejného člověka, který se snaží vypořádat s tíživým osudem, a nikoliv neohroženého aktivně bojujícího hrdinu.

V následující kapitole se budu zabývat románem *Na střeše je Mendelssohn*, který byl vydán až po Weilově smrti roku 1960. Nejprve se budu věnovat motivu sochy, který se prolíná celým příběhem. Román obsahuje mnoho postav propojených ústřední zápletkou, která je představena hned v úvodu knihy. Jedná se o situaci, kdy musí být na příkaz tehdejšího zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha stržena socha hudebníka Mendelssohna, který byl údajně židovského původu. Dále zaměřím svoji pozornost na židovské i nežidovské postavy románu, neboť Židé jsou zde zobrazeni především jako hrdinové. Weil zprostředkoval čtenáři i pohled do duše Reinharda Heydricha a prezentoval jeho názory na židovské obyvatelstvo. Část románu se odehrává v terezínském ghettu, kde vyprávění mimo jiné referuje o tamějším strastiplném životě.

Pátá kapitola představí výbor Weilových povídek, který uspořádal a roku 1966 vydal Jiří Opelík pod názvem *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Pro svou práci využiji povídky, jež se odehrávají v době válečné a poválečné. Budu se věnovat především motivům, které se v jednotlivých povídkách objevují.

Tento výbor také obsahuje soubor krátkých lyrických próz *Barvy*, při jejichž výkladu se zaměřím především na funkci barev, které jsou využity jako nadpisy jednotlivých povídek.

V předposlední kapitole se budu věnovat unikátnímu textu *Žalozpěv za 77 297 obětí*, který je výjimečný textovou výstavbou, neboť je rozdělen do tří pásem, jež jsou oddělena graficky i stylově. Každému pásmu se budu věnovat jednotlivě a budu se snažit osvětlit jejich funkci v rámci celého díla.

2 ŽIVOT A TVORBA JIŘÍHO WEILA

Jiří Weil se narodil 6. srpna roku 1900 v Praskolesech do rodiny spolumajitele rámařského závodu Weil a Klein. Zde také vystudoval obecnou školu. Po první světové válce se podniku přestalo dařit a Weilova rodina byla nucena opustit venkov: „Praha, kam se přestěhovala i jeho zchudlá rodina, na něj zapůsobila svou revoluční, tvůrčí atmosférou.“¹ V Praze vystudoval gymnázium v Truhlářské ulici. Na FF UK studoval slovanskou filologii a srovnávací dějiny literatur. Již na střední škole byl členem kroužků sociálně demokratické levice a také na univerzitě spoluzakládal organizaci komunistické mládeže.

Rokem 1920 se rozvinula jeho překladatelská, publicistická a přednášková činnost zaměřená na literaturu sovětského Ruska. Do Weilova prvního literárního období můžeme zařadit ruskou a sovětskou tvorbu, kterou uváděl do českého prostředí: „Jeho prostřednictvím se naše veřejnost seznámila s významným představitelem sovětské literatury (byl to především Vladimír Majakovskij, jehož překlady Weil publikoval v Rudém právu [...]), dále například Boris Pasternak, Marina Cvetajevová, Maxim Gorkij, Michail Zoščenko a řada jiných).“² V roce 1922 s mládežnickou delegací poprvé navštívil Rusko. Následně pak pracoval v tiskovém oddělení sovětské mise v Praze a roku 1925 vstoupil do KSČ. Působil také v komunistickém nakladatelství Karel Borecký. Kvůli hospodářské krizi byl z nakladatelství propuštěn a po krátkou dobu byl bez stálého zaměstnání. Zanedlouho odcestoval do Moskvy, kde pracoval v cizojazyčném vydavatelství Kominterny jako člen překladatelské dílny pro marxistickoleninskou literaturu. Druhá návštěva Moskvy netrvala dlouho, v roce 1935 byl vyloučen z komunistické strany: „Jednou z bezprostředních příčin byl obsah jeho soukromého dopisu, poslaného do Prahy, který byl zachycen a předán do stranické buňky moskevského vydavatelství Kominterny.“³ Soukromý dopis obsahující pocity úzkosti a stesky se stal důvodem stranického soudu. Díky přímluvě českých kolegů nečekal Weila soud a naštěstí ani trest smrti zastřelením: „Jedním z těchto kolegů byl Weilův dlouholetý přítel Julius Fučík, který později hrál důležitou úlohu jako jeden z největších kritiků románu, Moskva-hranice.“⁴ Byl donucen v podobě trestu absolvovat pracovní převýchovu v komunitě Interhelpe v Kirgizii.

¹ ŠTĚDRONOVÁ, Eva. Jiří Weil In: Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století. Praha: Židovské muzeum, 2000, s. 70.

² Tamtéž. s. 70.

³ Tamtéž. s. 71.

⁴ HRUBEŠ, Jan a KRYL, Miroslav. Ještě jednou Jiří Weil (O jeho životě a díle). [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 2003, (31): 18-40. [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

Po propuštění byl poslán na stavbu balchašského kombinátu v Kazachstánu. Až poté se mohl Weil vrátit zpět do Prahy, kde žil jako publicista a překladatel bez stálého zaměstnání. Rovněž se začal soustavně věnovat beletristické tvorbě.

V roce 1937 začíná jeho druhé literární období, ve stejném roce napsal autobiografický román *Moskva – hranice*. Weil zde poukazuje na život v sovětské metropoli a také na prostředí politické emigrace. Román obsahuje také osobní prožitky, zkušenosti a autorovy pocity ze zklamání a poznání sovětské přítomnosti. Román se dočkal negativní kritiky, zejména ze strany marxistické kritiky a publicistiky, např. od Julia Fučíka, Josefa Rybáka či Ladislava Štolla: „Kritika ze strany Julia Fučíka, který byl Weilovým dlouholetým přítelem a spolupracovníkem a jemuž Weil po válce věnoval knihu *Vzpomínky na Julia Fučíka* (1947), se zřejmě musela Weila velmi dotknout.“⁵ Paradoxně Fučíkova recenze s názvem *Pavlačový román* patřila v padesátých letech k povinné literatuře, přestože román *Moskva – hranice* byl zcela zakázán. Nemůžeme opomenout ani kladné ohlasy na tento román, a to zejména od Václava Běhouka, Bedřicha Václavka či Václava Černého: „Václav Černý v Kritickém měsíčníku ocenil dokumentární hodnotu knihy, jíž nelze upřít uměleckou cenu, a především autorovo úsilí o sdělení pravdy.“⁶ Do Weilovy předválečné tvorby patří rovněž kniha reportáží *Češi stavějí v zemi pětiletok* a román *Dřevěná lžice*.⁷ V povídkách *Cesta do Alma-Aty* a *Jezero Issyk-kulské* se vrací k pobytu v Kazachstánu. Během třicátých let, kdy se Hitler postupně dostával k moci, Weil nezasahoval do kulturního a politického dění. Nepodepsal ani protest proti politickým procesům: „Snad proto, že v Německu vrcholil teror Adolfa Hitlera, a celý svět se pomalu připravoval na v pořadí již druhou světovou válku, nechtěl Weil stejně jako ostatní levicovní intelektuálové kritizovat přirozeného spojence hitlerismem ohroženého Československa – Sovětský svaz.“⁸ I přes tuto skutečnost byl Jiří Weil stále v nemilosti u československých komunistů, což se projevilo na jeho dalších životních osudech v době poválečné a také v padesátých letech.

⁵ HRUBEŠ, Jan a KRYL, Miroslav. Ještě jednou Jiří Weil (O jeho životě a díle). [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 2003, (31): 18-40. [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

⁶ Tamtéž.

⁷ Román *Dřevěná lžice* byl sepsán roku 1938, ale za života autora nevyšel. V letech 1977 a 1980 próza vyšla v samizdatových edicích *Kvart* a *Expedice*. Oficiální vydání následovalo až roku 1992. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=902>

⁸ HRUBEŠ, Jan a KRYL, Miroslav. Ještě jednou Jiří Weil (O jeho životě a díle). [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 2003, (31): 18-40. [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

Weil během okupace unikl rasové perzekuci, jejíž obětí se stali jeho rodiče i sestra, kteří byli deportováni v říjnu 1942 do Osvětimi a Treblinky. V březnu roku 1942 uzavřel Weil smíšený sňatek s Olgou Frenclovou, která byla jeho dlouholetou přítelkyní. Frenclová přitom pocházela z prestižní římsko-katolické rodiny: „Novomanželům se však dobře nevedlo, nyní byli vystaveni perzekuci oba dva. On za to, že byl Žid, a ona proto, že byla jeho dobrovolnou manželkou.“⁹ Úkryt jim poskytl ve své vile známý cestovatel Alberto Vojtěch Frič. Weil pracoval v Židovské radě starších a také v Ústředním židovském muzeu v Praze. Zde působil až do února 1945 a získal mnoho zkušeností, které uplatnil ve svých prózách. Po zrušení platnosti smíšených sňatků, ke kterému došlo 9. února 1945, předstíral sebevraždu skokem do Vltavy. Zbývající dny okupace prožil v ilegalitě.

V roce 1946 vycestoval do Švýcarska na kongres válkou postižených intelektuálů a také na ozdravný pobyt. Poté pracoval jako redaktor v nakladatelství Evropský literární klub. Ani po válce neměl Weil jednoduchý život. Stal se obětí kampaně režimních literárních kritiků, kteří očerňovali román *Život s hvězdou*: „Kafkovsky laděná próza s nehrdinským hrdinou vyvolala v poúnorové diktatuře odmítavou a odsuzující odezvu marxisticky dogmatické literární kritiky a nepřízeň komunistického režimu vůči autorovi.“¹⁰ Přátelil se se Závěšem Kalandrou, který čelil jednomu z největších vykonstruovaných politických procesů komunistického režimu. Kalandra byl označen za trockistu a spolu s Oldřichem Peclem byl přiřazen ke skupině Milady Horákové. Weil byl od roku 1949 sledován státní bezpečností a útok byl veden na román *Moskva – hranice* a také na nově vydaný román *Život s hvězdou*. Naštěstí však nebyl do žádných politických procesů zařazen: „V listopadu 1950 byl vyloučen ze Svazu čs. spisovatelů (znovu přijat v dubnu 1956). V letech 1950–1958 našel profesionální útočiště opět ve Státním židovském muzeu v Praze, kde jako vědecký pracovník mj. podnítil výstavu kreseb terezínských dětí (1956 s ní navštívil Paříž).“¹¹ Konec života prožil v invalidním důchodu a zemřel 13. prosince 1959 na leukémii.

Mezi autorovu nejvýznamnější poválečnou tvorbu patří román *Makanna – otec divů*, lyrické prózy *Barvy*, romány *Život s hvězdou*, *Na střese je Mendelssohn* a pozoruhodná koláž

⁹ HRUBEŠ, Jan a KRYL, Miroslav. Ještě jednou Jiří Weil (O jeho životě a díle) [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 2003, (31): 18-40 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

¹⁰ PODLEŠÁK, Jan. Stříbrnou polnicí zpívejte píseň svobody: Život a dílo Jiřího Weila. [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 1999, (27): 73–84 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

¹¹ JANÁČEK, Pavel. Jiří Weil: Prozaik, překladatel a publicista. [online]. [cit. 2017-09-06]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=902>

Žalozpěv za 77 297 obětí. Právě v poválečné tvorbě je zřejmý autorův zájem o židovskou tematiku, což je vzhledem k tragickému osudu Židů za druhé světové války příznačné. Kvůli svému židovskému původu sám zakusil složitý a nelidský úděl Žida ve světě nacismu: „Weil jako levicový intelektuál nikdy neinklinoval k židovskému společenství jako takovému; až bezprostřední intenzivní prožitek války způsobil, že si židovství výrazně a bolestně uvědomil.“¹²

¹² ŠTĚDRŇOVÁ, Eva. Jiří Weil In: Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století. Praha: Židovské muzeum, 2000, s. 75.

3 ŽIVOT S HVĚZDOU

Jak již bylo řečeno výše, po roce 1945 se stal pro Weila stěžejním tématem život českých Židů za druhé světové války. Weil jako jeden z prvních zpracoval téma holocaustu, když roku 1949 vydal román *Život s hvězdou*.

Román je rozčleněn do dvaceti tří kapitol a sleduje osudy židovského občana Roubíčka čekajícího na předvolánku k transportu. Weilův protagonista je zcela nevýrazný člověk s antihrdinskými aspekty. Přišel o svůj normální život bankovního úředníka a je nucen žít ve světě nacistické hrůzovlády plné nesmyslných nařízení. Roubíčkovy monology jsou příznačné pro celý příběh a mimo jiné odkrývají tehdejší krutou a utlačující realitu: „Použití záznamů na způsob proudu vědomí spěje všehovšudy jenom k pásmu sestavenému spíše z vědomých nebo nevědomých procesů v nitru vypovídajícího, z projekcí fragmentarizovaných obsahů vědomí, v nichž se spojují jednak reakce, stavy reflektujících situací, a převyprávění příhod a zážitků dne.“¹³ Weilův román se vymyká určitému románovému schématu. Nepracuje s typickou románovou skladbou a nevytváří dějovou zápletku: „Weil se tímto postupem, rozbíjejícím běžnou syžetovou výstavbu románu, uvolňuje pouze cestu do vnitřního vědomí válečného a válkou štvaného člověka.“¹⁴ Existenciálně laděná próza s autobiografickými prvky do tehdejší socialisticko-realistické kritiky nezapadala. Dnes však román můžeme označit za literární skvost, jenž inspiroval jiné spisovatele, např. Ladislava Fukse při psaní románu *Pan Theodor Mundstock* (1963).

V románu *Život s hvězdou* se nesetkáme s konkrétními reáliemi. Z kontextu sice můžeme odvodit, že děj se odehrává v Praze, ale nikde není zmínka o názvu byt' jediné ulice. Weil se také vyhýbá přímému pojmenování, které by blíže konkretizovalo dobu a lokalitu, např. „Pevnostní město“ představuje Terezín. V desáté kapitole se setkáváme s „vylepováním červených plakátů“, což odkazuje k vyhlášení stanného práva za heydrichiády. V románu se setkáváme i s metaforickým označováním, např. „Střešovice“, zastupují sídlo Ústředny pro židovské vystěhovalce.¹⁵ Slovo Střešovice vzbuzovalo strach a nejistotu: „Střešovice bylo slovo, kterého jsem se bál ze všech nejvíce, znamenalo úřad, kterému jsem byl vydán do

¹³ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román In: O literatuře výpravné. Praha: Torst, 2015, s. 392.

¹⁴ GROSSMAN, Jan. Život s hvězdou In: Mezi literaturou a divadlem I. Vyd. 1. Praha: Torst, 2013, s. 362.

¹⁵ Ústředna pro židovské vystěhovalce byla zřízena v roce 1939 podle vídeňského vzoru Adolfa Eichmana. Vyřizovala formality k emigraci, evidenci majetku a také měla na starost dozor nad židovskou náboženskou obcí. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/protizidovska-politika-po-zrizeni-protectoratu-cechy-a-morava/>

nevůle, byl to tajemný úřad, v němž se chodilo po špičkách, mnoho mužů, kteří tam vešli, se nevrátili, a ti, kteří se vrátili, leželi...“¹⁶ V textu se rovněž nikdy nesetkáme s přímým označením nepřátelských složek, jako jsou „Němci“, „gestapo“, „nacisté“ apod. Nacisté jsou označeni vždy jako „oni“ nebo „tamti“. Němčina je popisována jako cizí a pichlavá řeč. Němci jsou charakterizováni pro svoji chamtivost a dychtivost po židovském majetku: „Milují věci, nebojí se loupit a vraždit pro věci. Milují všechny věci, i věci chudáků – ubohé skříně a obnošené boty. Chtějí zřídit velká skladiště, na obci již vyprazdňují synagogy, a tam chtějí všechno složit, chtějí se dívat na věci, ohmatávat látky, zabořovat ruce do zlata, čichat k toaletnímu mýdлу a naslouchat šustění hedvábí.“¹⁷ Dále si vypravěč všímá jejich činnosti, kdy vymýšlejí nesmyslné zákony, a jejich zacházení s židovským obyvatelstvem: „Byli tady včera večer, jen se podívej na tu spoušť, vybrali nám celou spíži a sprostě nám nadávali.“¹⁸ Další ukázka surového zacházení je patrná při Roubíčkově jízdě tramvají: „„Vystup, špinavá svině,“ křikl na mne člověk v cizí řeči s odznakem na klopě a strčil do mne tak prudce, až jsem se zapotácel.“¹⁹

3.1 JOSEF ROUBÍČEK

Josef Roubíček býval bankovním úředníkem, který žil svůj prostý a normální život, než mu byl násilně odebrán kvůli jeho židovskému původu. Bydlí v polorozpadlé mansardě bez nábytku, který záměrně zničil a spálil, aby mu nacisté nemohli nic vzít a nemohli na něm tak zbohatnout. Rozbil střechu i vodovodní potrubí. Weilovou inspirací pro výběr Roubíčkovy bydliště se stal jeho rodný dům: „Později se Weilův otec přestěhoval do Kobylis, kde koupil malou vilku – je to ona, která v Životě s hvězdou, zchátralá a dále chátrající, skýtá na kobyliškém kopci útočiště Josefu Roubíčkově.“²⁰ Jediné, co si ponechal, byl kuřácký stolek: „Až přijdou zabavovat nábytek, najdou jen rozpraskané stěny, prázdnou mansardu, rozbitý bubínek a uprostřed bude kuřácký stolek; jediný kus nábytku, který se k ničemu nehodí, bude vladařem pokoje.“²¹

¹⁶ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 11.

¹⁷ Tamtéž. s. 73.

¹⁸ Tamtéž. s. 35.

¹⁹ Tamtéž. s. 62.

²⁰ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román In: O literatuře výpravné. Praha: Torst, 2015, s. 376.

²¹ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 6.

Roubíček trpěl finanční nouzí, jeho strava byla velmi chatrná a jednostranná. Na příděly si mohl koupit jen omezené druhy potravin. Dovolit si mohl pouze krev, chleba a hubený sýr. K pití měl k dispozici pouze černou vodu ze žaludů jako náhražku kávy.

Na maso neměl peníze ani lístek, a především nikoho neznal, kdo by mu maso koupil na černo, protože se držel v ústraní. Občas se nad ním řezník slitoval a prodal mu kosti, z nichž si pak připravil sváteční oběd: „Nejedl jsem již dlouho maso, toužil jsem po něm vášnivě, představoval jsem si, jak se zakousnu do vepřové, bude mít chruplavou kůrku, která se bude rozplývat na jazyku, nebo bude trhat zuby hovězí maso, bude ho velký kus a bude úplně můj.“²²

Vnější charakteristiku hlavního hrdiny ze začátku neznáme, ale můžeme si ji odvodit ze způsobu jeho života. Chudé živobytí se projevovalo na jeho fyzickém zdraví. Při lékařské prohlídce dostal známku čtyři, což umožňuje vykonávat méně náročnou práci. Až v předposlední kapitole, kdy si Roubíček koupil k narozeninám zrcátko, můžeme odvodit, jak vlastně vypadá: „Viděl jsem propadlou tvář, za které vystupoval veliký nos, viděl jsem dvě rýhy, jak svíraly bolestně ústa, viděl jsem šedou pleť, vrásky na čele a zapadlé oči pod brýlemi.“²³ Jistou autobiografičnost můžeme vidět v podobnosti obličeje Roubíčka a Weila obzvláště kvůli brýlím. Aby si finančně trochu pomohl, byl nucen rozprodávat svůj zbylý majetek v podobě knih. Dokonce musel prodat i tu, kterou si spolu s Růženou čítávali.

Osamocení život v izolaci jej nutil promlouvat k věcem, které tím získávají lidský charakter. Hlad tu pak vystupuje jako lidská bytost, jež křičí pro příděl jídla: „Věděl jsem dobře, že se přihlásí ke slovu, až budu shrabovat sníh, neboť neměl rád, když jsem pracoval.“²⁴ Ve vypjaté chvíli, kdy Roubíček nemůže navázat kontakt s Růženou, zjistí, že mluví se smrtí. Ovšem jen on sám pokládá otázky, na které hledá odpovědi: „A co kdybych šel k tobě bez jejich pomoci, bez jejich glejtu? Nemáš pro mě snubní prstýnek z cyankali? Co kdybych polkl ten snubní prstýnek a krásně zde zůstal ležet ve spacím pytli, kdybych přestal být Josefem Roubíčkem?“²⁵ Z citace je patrné, že Roubíček jako racionální bytost přemítal nad smrtí a jejím důvodem. Nechtěl se smířit s faktem, že má zemřít bez nějakého rozumového odůvodnění: „Nechci umřít takhle, jako králík, když ho vytáhnou z kotce. Když už umřít, tak

²² WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 7.

²³ Tamtéž. s. 149.

²⁴ Tamtéž. s. 21.

²⁵ Tamtéž. s. 16.

abych chtěl vědět proč, třeba na nějakou nemoc nebo kdyby mě přejel automobil nebo kdybych se utopil při koupání.“²⁶

O jeho životě před válkou se dozvídáme z reflexí předchozích zážitků, které vyprávěl Růženě. Zpočátku však nevíme, kdo Růžena je, a zda je opravdu skutečná. Sám Roubíček pochybuje o její existenci: „Růžena mi nemohla odpovědět, nebyla v pokoji, nebyla vůbec se mnou. Nevěděl jsem, co se s ní stalo, neviděl jsem ji již dlouho. Snad nebyla vůbec na světě, snad vůbec nikdy nežila.“²⁷ Často se k ní obracel v těžkých chvílích a hledal u ní útěchu: „Nemohu spát a pokouším se číst, ale písmena se pletou, třesu se zimou a strachem, chtěl bych, abys byla se mnou, Růženo, v této chvíli, spali jsme spolu na širokém gauči, když jsi ke mně přišla na návštěvu, a ráno jsi vařila kávu, nesla jsi mi ji, jak voněla tenkrát káva a jak chrupaly rohlíky, usedla jsi ke mně, pili jsme ji spolu a pak jsem si zapálil cigaretu a dlouho se povaloval na posteli, zatím, co ses myla v koupelně. Jistě bys teď zahнала můj strach.“²⁸ Ani v průběhu vyprávění není zcela jasné, zda Růžena je skutečnou bytostí nebo pouhým Roubíčkovým preludem.

Grebeníčková označuje Weilův způsob vypravěčské výpovědi za silně mluvní. Podle Grebeníčkové nesplývá autor s vnitřními procesy hrdiny a distancuje se od jeho vědomí či nevědomí. Vyprávění v první osobě považuje za čisté vyprávění. Mluvící sám sebe vnímá jako mluvícího, což znamená, že mluví k sobě nebo nepřítomnému druhému jako jedinému živému tvorů, kterým je nejčastěji kocour Tomáš nebo Růžena. Grebeníčková označuje Roubíčkův jazyk za prožitou řeč přednesenou nahlas.²⁹

Po vypuknutí války se s Roubíčkem Růžena rozešla. Jako vdaná žena si nemohla dovolit opustit manžela v těžkých chvílích. Až teď Roubíček ve chvílích samoty polemizuje nad svými tehdejšími rozhodnutími. Růžena vyzvala Roubíčka k časně emigraci do ciziny, ten však její nabídku hned zavrhl. Sám se příliš připoutal ke svému domovu a k předmětům s ním spjatým a odmítl opustit své město: „Narodil jsem se tam, znal jsem tam skoro každou ulici, měl jsem tam svou kavárnu, svůj biograf, svou trafikou a novinářský stánek. Nechtělo se mi odjet do ciziny.“³⁰

²⁶ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 33.

²⁷ Tamtéž. s. 5.

²⁸ Tamtéž. s. 9.

²⁹ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román In: O literatuře výpravné. Praha: Torst, 2015, s. 392.

³⁰ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 18.

Roubíček byl sice židovského původu, ale k víře příliš neinklinoval. Dokonce mu chyběly základní znalosti víry. Jako příklad může posloužit situace na hřbitově, kde pracoval spolu s několika druhy. Divil se, proč jsou staré svitky zakopány právě na hřbitově: „Ale to je náš zvyk, to neznáte? Roztrhané svitky nesmějí být spáleny ani jinak zničeny, musejí být zakopány do posvěcené země jako lidé. Slovo Boží se rovná člověku.“³¹

Důležitou roli hraje seznámení Roubíčka s kocourem Tomášem. Tomáš byl potulný a nedůvěřivý kocour. Svými osudy jsou si s hrdinou velmi podobní. Oba jsou nechtění a lidé jimi opovrhují. Tomáš si našel své útočiště v Roubíčkově mansardě a ten se s ním ochotně dělí o jídlo.

Roubíčkovu samotu a pocit nicotnosti ještě prohloubil ne příliš vřelý vztah ze strany tety a strýce, který zažíval již v dětství: „Neměl jsem se nikdy dobře u strýce a tety, byli to mrzutí lidé a trpěli mě jen z milosti.“³² Z pohledu čtenáře se může zdát jejich chování až bezcitné: „Věděla jsem vždycky, že nemáš porozumění pro rodinu, to by se ti líbilo, aby nás umučili za kotlík.“³³ Je velmi pravděpodobné, že urážky a výčitky tety a strýce pramení ze zoufalství a beznaděje. Jako staří lidé se těžko vyrovnávají se změnami, jež ohrožují jejich život. Roubíček skýtal zřejmě jedinou možnost, na které si můžou vybit svoji zlost. I v situaci, kdy dostali předvolání do transportu, si nemohli odpustit bědování. Označovali Roubíčka za strůjce jejich smrti: „Má krev padne na tvou hlavu, nevděčníku, tys nás do toho dostal.“³⁴ Ovšem při loučení je všechna zlost pryč: „„Sbohem, Pepíku,“ řekl strýc, „vid’, že se na mne nezlobíš za všechno, co jsem ti řekl?““³⁵

V desáté kapitole dostal Josef Roubíček žlutou hvězdu, symbol příslušnosti k židovskému národu. Musel ji nosit neustále přišitou na oblečení: „„Musím si zvyknout chodit s tímto odznakem,“ řekl jsem si, „bude to asi těžké.““³⁶ Roubíček už se dál nemohl tiše plížit ulicí, žlutý odznak bude totiž nadále strhávat pozornost kolemjdoucích.

Josefa Roubíčka tedy vnímáme jako ustrašeného a odevzdaného jedince, který se neodhodlá k sebemenšímu náznaku odporu. Straní se, bojí se předvolání a také udavačů: „Nebo mně napadne, že si mě zavolají do obce a pošlou mě na nucenou práci, byl jsem již jednou u

³¹ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 58.

³² Tamtéž. s. 52.

³³ Tamtéž. s. 25.

³⁴ Tamtéž. s. 83.

³⁵ Tamtéž. s. 85.

³⁶ Tamtéž. s. 50.

odvodu, tenkrát mě neposlali, ale nyní mě určitě pošlou, kryjí svou kůži, musili by tam jít sami a někoho musí poslat, ať vážím třeba jednapadesát kilogramů, přece jim na tom vůbec nezáleží, sedí si v teplém úřadě, je jim jedno, co se stane s Josefem Roubíčkem, bývalým bankovním úředníkem, protože takových Roubíčků bylo a je.³⁷ Z citace je patrné, že on sám sebe považoval za jednoho z milionu podobných osudů.

Dělník Josef Materna přinášel do Roubíčkovy života určitý zlom. Jelikož každý pocházel z jiného prostředí, z jejich konverzace vyplýval pocit vzájemného neporozumění. Materna se snažil Roubíčkovu situaci brát s nadhledem, z jeho pohledu nebyla ještě situace tak dramatická a vždycky může být hůř. Rozdílnost pohledu na danou situaci můžeme odvodit z odlišného způsobu života. Materna mohl dále pracovat a nemusel svůj způsob života měnit tak výrazně jako Roubíček: „„Ne, nemůže mi rozumět“, řekl jsem si, „vyjde si ráno s bandaskou do práce, sedne si do tramvaje, přijde do továrny, píchne si hodinu, postaví se ke stroji. To není život příliš veselý, ale je to život dobrý, s modrou bandaskou, pracovními hodinami a výplatní obálkou.“³⁸ Ovšem Roubíček Maternovo pozvání přijal. Ten mu zaopatřil nejen nedostupné maso, omastek a cigarety, ale později mu poskytl naději a sílu vzdorovat.

V osmé kapitole se poprvé objevuje zmínka o transportech. Roubíček o nich doposud nikdy neslyšel: „Zítra jede první transport. Jsou to všichni chudáci, kteří brali podporu. Smějí si vzít s sebou jen padesát kilogramů zavazadel.“³⁹ První Roubíčkovy reakce spočívala v poznání, že nemá ani těch padesát kilogramů, když už všechno spálil nebo prodal. Lidé věděli, že transporty vyjíždí z Radiotrhu⁴⁰, ale vše ostatní bylo zahaleno tajemstvím.

Jména lidí, kteří museli nastoupit do transportu, byla vyhledávána v modlitební síni. Na řadu měli přijít Roubíčkové. Síň byla ponurá, nacházela se v podzemí. Roubíček čekal, až zazní jeho jméno a adresa: „Roubíček Abrahám zapadl do tmy se svou adresou a za ním kráčeli druzí Roubíčkové, jejich adresy byly čteny v pořadí čtvrtí, bylo čteno mnoho Roubíčků a mnoho Josefů, pak skočilo písmeno na Saluse, Stamice, Steiny a Steinery, již se neobjevil v šustotu listin žádný Roubíček.“⁴¹ Roubíček jako jediný vyvázl. Při rozhovoru s nemocným

³⁷ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 8.

³⁸ Tamtéž. s. 33.

³⁹ Tamtéž. s. 72.

⁴⁰ Jedná se o pražské deportační centrum, kde se shromažďovaly osoby povolané do transportu. Dostupné z: <https://sfi.usc.edu/iwalk/deporta%C4%8Dn%C3%AD-centrum-na-radiotruhu>

⁴¹ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 92.

Kaudersem si Roubíček uvědomil, že už ho nebaví žít vymyšleným životem a chce žít podle sebe. S novým rozhodnutím se svěřil Maternovi a jeho přátelům. Ten ho nepokrytě a solidárně podpořil. Roubíček si uvědomil, že pokud se rozhodne nenastoupit, ohrozí tím nejen sebe, ale i ty, kteří mu pomůžou se ukrýt. Nedokázal nést zodpovědnost za tolik životů.

Těžké rozhodování mu neulehčila příhoda pohřebníků. Vyprávěli, že nějaký Froehlich utekl z transportu a ukrýval se u Sejkorů. Přišlo se na to, Froehlicha zastřelili a Sejkorovi pověsili. Podstatná je reakce ostatních posluchačů na hřbitově, někdo Froehlichovo chování odsuzuje, a jiný to vnímá jako pouhý obchod.

3.2 PROMĚNA

Může se zdát, že se Roubíček definitivně rozhodl zvolit si cestu odporu a bojovat o své přežití. Nicméně se mu do cesty postavilo několik překážek. Smrt kocoura Nehýtky ho posunula o pár kroků zpět. Jeho nerozhodnost se opět potvrzuje: „Někdy jsem si přál, abych byl konečně zavolán do transportu, a někdy jsem měl chuť všechno opustit, zalézt do nějaké díry a tam se schovávat až do konce války.“⁴²

Dalším hybným faktorem v jeho rozhodování se stala smrt Růženy, o které se dozvídá náhodně z amplionu. Tato událost ho velmi zdrtila, ale paradoxně mu dala impuls k úplnému rozhodnutí: „Když je Roubíček zbaven všeho a není víc než číslem v kartotéce, když je popravena jeho milenka, vzchopí se konečně k odboji, a opíraje se o prostého člověka z lidu, odpoutává se od poráženeckého katastrofalismu a počíná bojovat o své svobodné a hrdé lidství.“⁴³

Zrodil se nový Josef Roubíček rozhodnut se již nadále neschovávat. Nebylo těžké zbavit se žluté hvězdy, symbolu podřazenosti a degradace. Mnohem těžší je se vymanit z otrockého způsobu života. Ten koriguje chování podrobeného člověka a není potřeba žádného symbolu: „Musím se naučit vykračovat pěvně, tlačit se do tramvaje, chodit se vztyčenou hlavou po chodníku. Nesmím se lekat ani uniformem, ani odznaků.“⁴⁴

Avšak nebylo snadné se do nového způsobu života začlenit. Pocit strachu zastoupila únava: „Příliš těžká byla svoboda, kterou budu muset nést, bylo to příliš těžké břemeno být jiným Josefem Roubíčkem, vzbouřencem, na jehož hlavu bude vypsána cena, který se bude skrývat

⁴² WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 133.

⁴³ GROSSMAN, Jan. Život s hvězdou In: Mezi literaturou a divadlem I. Praha: Torst, 2013, s. 364.

⁴⁴ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 150.

a potulovat po nocích.“⁴⁵ Opět se obrátil na Růženu. Byl rozhodnut využít jejích tehdejších rad. Přesvědčený Roubíček si byl jist, že je Růžena pořád s ním. Což nás opět přivádí k myšlence, zda Růžena opravdu existovala. I po její (domnělé) smrti se k ní protagonista stále obrací, jako by smrt nepředstavovala překážku v komunikaci.

3.3 ŽIDOVSTVÍ

Už samotný název románu evokuje, že je věnován tématu židovství za druhé světové války. Nejsou zde ovšem popisovány žádné tradice ani typický způsob života Židů. Židovství je zde naopak skryto v samotném chování protagonisty a vedlejších postav. Převládají atributy strachu, bezmoci, rezignace či absurdnosti. Židé zde nejsou prezentováni jako bojovníci za svou víru. Jsou sužováni a degradováni vyšší mocí bez odporu. Proto se také Weilův román stal terčem tehdejší kritiky, která upřednostňovala hrdinství.

3.3.1 Rezignace

Nemůžeme opomenout hrdinovo počáteční chování, které lze považovat za rezignované. Roubíček žil v ústraní v nelidských podmínkách a připravoval se na to nejhorší. Snažil se jen přežít, než přijde úplný konec. Raději by opustil svůj lidský úděl a stal se zvířetem: „Viděl jsem z okna mansardy, jak si hrají psi na sněhu, viděl jsem, jak se plíží pomalu kočka přes sousední zahrady, viděl jsem vrabce, jak vylétají, kdy je napadne.“⁴⁶

„[...] Je to beznadějně. Jsme všichni ztraceni. Jen se dívat a čekat. Je to tak pohodlné a není si třeba napínat mozek a vymýšlet všelijaké kličky, všechno je předem určeno. To bude konec, slyšíš, opravdu konec.“⁴⁷ Takto odpovídal bývalý Roubíčkův spolužák Pavel. Dříve zámožný a úspěšný člověk, jenž si mohl dovolit vše. Teď jen seděl a čekal se svou rodinou jen to nejhorší.

Další příklad bezmoci a pocitu, že je vše ztracené, můžeme sledovat při rozhovoru mezi Roubíčkem a Weinerem, kdy mu Weiner vyprávěl o Rudovi Fantlovi. Ruda Fantl měl vízum do Jižní Ameriky, ale s válkou se vše zkomplikovalo. Jako jediné řešení zvolil otravu jedem.

Podobně je tomu u postavy mlynáře, který byl nucen vozit odcizené hračky na koňském povoze. Je zjevné, že mlynáře práce netěšila: „Tyhle předměty jsou živé. Stále něco říkají,

⁴⁵ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 153.

⁴⁶ Tamtéž. s. 23.

⁴⁷ Tamtéž. s. 38.

stále si stěžují. Najednou zakvikne medvídek, najednou řekne panenka „ma-ma“.⁴⁸ Rezignovaně a neochotně nadále plnil svou práci. Z určitého hlediska ani neměl na výběr, nemohl riskovat život svůj nebo své rodiny.

3.3.2 Absurdnost

Celým dílem nás provází mnoho absurdních situací, například neustálé obsílky, obsahující vyhlášky se zákazy: „Měl jsem zakázány určité ulice v různých dnech, do některých jsem nesměl vkročit v pátek, do jiných zase v neděli, v některých jsem musil kráčet rychle a nikde se nezastavovat, pletl jsem si názvy ulic a dny a některé ulice jsem ani neznal, představoval jsem si, že někdy vkročím náhodou do některé ulice, která se bude jmenovat „Hermelínová“, že odkudsi vyskočí strážník a zatkne mě, protože „Hermelínová ulice“ je v nějakém nejnovějším seznamu zakázaných ulic, který jsem si ještě nepřečetl.“⁴⁹

Zde je patrné, pod jakým tlakem se Roubíček ocital vlivem nesmyslných vyhlášek. Často si vyhlášky protirečily a bylo zatěžko se v nich vyznat. Mezi ty nejzávažnější zákazy patřila jízda tramvají. Roubíček bydlel na konci města a jízda tramvají mu ulehčovala život. Ve svém chatrném stavu se jen těžko přemisťoval do práce. I když měl pak opatřenou povolenku na jízdu tramvají, nikdy nevěděl, zda vůbec dojde do cílové stanice: „Musil jsem jezdit přes celé město až na druhý jeho nakonec, musil jsem stát celou dobu na plošině. Nebylo to tak zlé, horší bylo, když byly tramvaje přeplněny a když jsem musil čekat, až přijede nějaká poloprázdná; horší bylo, když jsem musil někde uprostřed cesty vystoupit, když se tramvaj naplnila a když si to přál někdo z nich.“⁵⁰

V šestnácté kapitole se dozvídáme o smutném příběhu protagonistova téměř jmenovce Robitshka. Jeho žena a dcera po něm požadovaly, aby se zabil. Nehodilo se jim, že je Žid. Jeho árijská manželka se s ním rozvedla: „Napsaly mi, že jsem sobec, že nemyslím na rodinu. A vidíte, jed mi neposlaly.“⁵¹ Sám Robitshk pochyboval o smyslu života v tak těžké a složité době. Existovali lidé, kteří žijí svoje životy skoro bez omezení, jen se jim daří hůř, ale po válce si budou žít zase jako dříve. On však musel zemřít. Robitshkova sebevražda se ovšem nepovedla: „Neměl jsem to zkusit s plynem, mohl jsem přece vědět, jak to dopadne, když jím tak šetří. Ale nechtělo se mi skočit do vody, když je teď ještě zima, a věšet se mi také

⁴⁸ WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 123.

⁴⁹ Tamtéž. s. 23.

⁵⁰ Tamtéž. s. 56.

⁵¹ Tamtéž. s. 95.

nechtělo, jednou jsem někde četl, že oběšenec vyplazuje jazyk a zmodrá v obličejí.“⁵² Z citace je patrná nejen absurdita Robitshkovy sebevraždy, ale také její grotesknost. Nakonec Robitshek svou sebevraždu dokonal skokem z okna v okamžiku, kdy byl povolán do transportu. Zemřel pomalou a bolestivou smrtí.

Je poněkud překvapující, do jaké míry se lidé dokáží upnout na svůj majetek. Nemůže to však kdo považovat za nepochopitelné. Pořízený majetek představuje, kým byli, a nechtějí se toho jen tak vzdát i za cenu svého života. Jako první příklad můžeme uvést bývalého spolužáka Pavla, který se neodhodlal k emigraci: „„Měli jsme odjet,“ řekl Pavel, „byla to velká chyba. Ale nechtělo se mi, víš, člověk z pohodlní, nemůže se odhodlat k nějakému řešení.“ Rozhlédl se po pokoji. „Člověk je otrokem věcí.““⁵³ I lidé povolání do transportu si s sebou brali nepotřebné věci, nedokázali se s nimi rozloučit. Pochopitelné je, že dříve běžné, a tudíž méně cenné věci jsou teď nedoceníitelné: „Upoutají se k těmto novým předmětům, budou je milovat a ochraňovat, jako milovali a ochraňovali klavíry a zlaté náušnice.“⁵⁴ Jediný, kdo odmítal si shromažďovat majetek, je právě protagonista Roubíček. Jak již bylo řečeno výše, všeho se snažil zbavit a na ničem nelpět.

Nesníme opomenout fakt, že se odehrávala doba, ve které Židé neměli žádná práva, a majetek jim byl odcizován, tudíž není překvapením, že dříve doslova běžné a obyčejné věci nabývaly velké hodnoty. Lidé měnili obrazy, koberce, nádobí za běžné potraviny, neboť k nim neměli žádný přístup, a tak se česnek, tuk a jiné potraviny stávaly žádaným a cenným pokladem. Roubíček obdržel darem cibuli, která mu měla trochu přilepšit, když by byl povolán do transportu. Jak ale víme, Roubíček povolán nebyl, a tak se rozhodl cibuli darovat Robitshkovi, který do transportu musel. Roubíček si byl vědom hodnoty cibule, přesto však ukázal svou nezištnost při pomoci druhému.

3.4 AUTOBIOGRAFICKÉ RYSY

Předobrazem kocoura Tomáše mohl být Weilův kocour Nehýtek. Ten byl jeho věrným přítelem, jehož smrt jej velmi bolestivě zasáhla.

Weilovi bylo nabídnuto emigrovat do Anglie. Zpočátku tuto možnost zvažoval, ale nestačil se včas rozhodnout: „Jirka, nerozhodný, nesamostatný, nepodnikavý promeškává lhůty, včas se

⁵² WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 104.

⁵³ Tamtéž. s. 38.

⁵⁴ Tamtéž. s. 73.

nerozhoduje, včas nepodniká.“⁵⁵ Na výtky, proč neodjel, odpovídal: „Ne, ne, moje místo bylo tady, jsem obyčejný kluk z Praskoles, jsem Čech a budu českým spisovatelem.“⁵⁶ Byl přesvědčený, že by nenalezl nový život na Západě.

Weil k židovské víře neinklinoval. Vše změnila druhá světová válka a následná rasová perzekuce. Teprve když mu bylo přiděleno číslo, plně si uvědomil svůj židovský původ. Od té doby se stalo židovství a vše s ním spojené hlavním tématem jeho knih: „I Jirka s přijatým číslem srůstá s židovským problémem, jako uhranutý jim zůstává až do své smrti.“⁵⁷

3.5 GROSSMANŮV DOSLOV

Jan Grossman byl významným literárním historikem a kritikem. Dále se věnoval editorství i dramaturgii. Vystudoval Filozofickou fakultu univerzity Karlovy obor srovnávací literatura a estetika u Václava Černého a Jana Mukařovského. Do literárněvědného prostředí vstoupil jako osmnáctiletý svou studií *Integrální realismus*. Velkou likvidační kritiku mu však přinesl doslov k románu *Život s hvězdou*.

„V tématu války sleduje Weil téma vrcholné a soustavné degradace a deformace člověka a všech lidských vztahů, otevřený projev krize, která nespočívá jenom ve válečných událostech samotných.“⁵⁸ Grossman viděl v prostším příběhu významově a myšlenkově hlubší rozměr, který má také obecnější význam. Weil chtěl upozornit na úděl člověka v absurdním světě vymyšleném někým jiným. Není důležité přesně definovat, kde se děj odehrává, ani kdo diktuje, ale na jeho důsledky. Jako absurdní právě Grossman shledával celou vražednou mašinerii, která je promyšlená do posledních detailů: „Absurdita je hrůza a zrudnost zracionalizovaná, zbanalizovaná, „zobyčejněla“, jako taková proniká i do myšlení a jednání svých obětí, ustaluje se v jakousi konvenci, protože na konvenci navazuje.“⁵⁹

Grossman shledával jistou podobnost Josefa Roubíčka s hlavní postavou prokuristy K. v Kafkově románu. Jedná se právě o onu absurdnost procesu. Ovšem Roubíček se nakonec absurdnímu světu vymyká a přestane činit, jak mu přikazuje. Bere život do svých rukou navzdory tomuto světu.

⁵⁵ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava. Mrazilo – tálo: (o Jiřím Weilovi). Torst, 2014, s. 80.

⁵⁶ Tamtéž. s. 87.

⁵⁷ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava. Mrazilo – tálo: (o Jiřím Weilovi). Torst, 2014, s. 79.

⁵⁸ GROSSMAN, Jiří. Doslov In: *Život s hvězdou*. Praha: Mladá fronta, 1964, s. 156.

⁵⁹ Tamtéž. s. 157.

4 NA STŘEŠE JE MENDELSSOHN

Román *Na střeše je Mendelssohn* patří k poslednímu dokončenému prozaickému textu Jiřího Weila. Vyšel až roku 1960, tedy necelý rok po autorově smrti. Přestože recenze na román můžeme označit za přívětivé, nevyhnul se cenzurním zásahům. Weil byl nucen text přepracovat, aby vyhovoval tehdejší ideologickým požadavkům na uměleckou tvorbu. Byla mu například vytýkána nedostatečnost aktivního protifašistického odboje nebo absence důležité úlohy Sovětské armády. Weil dokončoval román v období, kdy bojoval se zákeřnou nemocí. Proto nesl obzvláště těžce, že první sazba románu byla odmítnuta. Měl strach, že román nebude vydán vůbec: „Těžce nemocný Jiří Weil zvolil ústupovou taktiku, souhlasil tedy s „úpravami“, které román přiblížily měřítkům přijatelným pro soudobou konvenční prózu.“⁶⁰ Konečná podoba textu vznikla nakonec tak, že se do první verze strojopisně vkládaly úpravy. Jednalo se o změny, které však narušovaly zobecňující charakter románu.

Mezi další významnou úpravu patří částečné vypuštění a přepracování třinácté kapitoly s pracovním názvem *Anděl s prasetem*. V této kapitole se vyskytoval motiv sochy. V soše anděla se propašovalo napařené prase do pavlačového domu. Šmelinář Winter tak nakrmil spoustu lidí a také pomohl Janovi. Josefa Wintra nahradil fotograf a padělatel dokladů Ota Pokorný, který opatřil potraviny pro Adélu a Grétu jiným způsobem. V důsledku byl hrdinský čin nahrazen jiným. Ovšem motiv sochy anděla byl zcela vypuštěn. Zůstal popis heydrichiády a také prohlídka bytu Javůrkových prováděná gestapem.

Román je rozčleněn do dvaceti dvou kapitol, ve kterých se vzájemně proplétají osudy několika židovských i nežidovských hrdinů. Nesledujeme životní peripetie jedné postavy jako v předchozím románu *Život s hvězdou*.

Děj románu *Na střeše je Mendelssohn* se odehrává ve dvou lokalitách: protektorátní Praze a Terezíně. Jiří Opelík ve své recenzi považuje text kvůli této skutečnosti za nesoudržný: „Příčina rozlomu je v tom, že Weil v jednom románě smísil vlastně látku na dva romány, pražský a terezínský; z toho nepochybně vyplynuly obtíže při zpracování, jimiž bych právě vyložil, proč kniha tak dlouho vznikala [...]“⁶¹ V románu jsou popisovány praktiky gestapa, esesáků a obtížný život v době rasové perzekuce. Vylíčen je rovněž psychologický profil a

⁶⁰ HOLÝ, Jiří. Komentář k Weilovým dílům *Život s hvězdou*, *Žalozpěv za 77 297 obětí a Na střeše je Mendelssohn: 1 Prehistorie. Geneze metody v Moskvě-hranici*. [online]. [cit. 2017-10-9]. Dostupné z: <http://sites.ff.cuni.cz/holokaust/wp-content/uploads/sites/122/2013/11/jiri-holy-komentar-k-weilovym-dilum.pdf>

⁶¹ OPELÍK, Jiří. *Na střeše je Richard Wagner* In: *Kultura*. [online]. [cit. 2017-10-9]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Kult/4.1960/42/5.png>

smýšlení tehdejšího říšského protektora Reinharda Heydricha. Nechybí zde ani konkrétní historické reálie, například atentát na Heydricha či osvobození sovětskou armádou.

4.1 MOTIV SOCHY

Prologem knihy je řecká báje o Deukalionovi a Pyrrze. Zeus potrestal lidstvo za jeho zvěrstva a ušetřil pouze jeden spravedlivý manželský pár Deukalia a Pyrrhu. Na světě se začali cítit sami a nebylo v jejich silách obnovit lidské pokolení. Na radu bohyně Themidy si zahalili tváře a vrhali za sebe kamení. Jakmile se kámen roztříštil o zem, zrodil se nový člověk. Právě motiv kamene a sochy je ústředním motivem celého románu. Weil sám ve svém soukromém životě uvažoval o významu sochy: „Jirka říkával o sochách, že když člověku dá osud život se světskou mocí, stane se z něho socha, symbol kamení. On za to nemůže, ale ta socha je pak sama o sobě člověku nepřátelská, aniž by on, člověk, o tom rozhodoval.“⁶² Zdá se, že sochy byly jeden z inspiračních zdrojů pro vznik románu: „Lidé se stávají sochami i z jiných příčin, také z té, že jim chybí láska, živý a tepelný vztah spojení v objetí. Protože patrně člověk bez toho vztahu nemůže žít jako člověk.“⁶³

Weil psal okupační román s pomocí svých vlastních zážitků. Nesnažil se násilně vymýšlet příběhy ani podávat ryze historická fakta. Psal jen to, co sám zažil, nebo zprostředkoval příběh někoho jiného. Grebeníčková sochu nepovažuje za alegorii a ani za symbol: „Sochy jsou jediná deformace a jediná libovůle, kterou si autor v textu dovoluje. Tato libovůle je však řádem formy, formy zvnějšněné a určené nezávisle na vyprávěných příbězích.“⁶⁴ Ačkoliv motiv sochy se prolíná celým příběhem, v závěru vyústí ve velkou proměnu. Jedná se o scénu, kdy Adéla s Grétou po surovém výsledku umírají a představují si, že jsou v lese. Právě studený a mrtvý kámen se mění na životadárný strom: „Stromy rostly, vítězné a nesmrtelné. Dávaly a sloužily, a když byly nuceny umírat, umíraly vstoje. Nebyly mrtvým kamenem vztyčeným na paměť, aby hrozily nebo připomínaly, byly životem, který přemáhá smrt.“⁶⁵ Proměna nastane až po vpádu Sovětské armády jako demonstrace nových lepších časů.

„To je nepřipustné, to je neslýchané, to je horší lajdáctví než velezrada. Na střeše je Mendelssohn!“⁶⁶ Jako úvod románu byla vystavěna poměrně komická situace, ve které musí být na žádost říšského protektora stržena socha z balustrády budovy Rudolfiny. Úkol museli

⁶² VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava. Mrazilo – tálo: (o Jiřím Weilovi). Praha: Torst, 2014, s. 106.

⁶³ Tamtéž. s. 117.

⁶⁴ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román In: O literatuře výpravné. Praha: Torst, 2015, s. 389.

⁶⁵ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 229.

⁶⁶ Tamtéž. s. 29.

splnit čeští zřízenci Antonín Bečvář a Josef Stavovský. Jednalo se o sochu židovského skladatele Mendelssohna. Na střeše bylo soch více a nebyly opatřeny jmenovkami, tudíž Bečvář se Stavovským nevěděli, jakou sochu mají strhnout. Příslušník SS Schlesinger dohlížel na celou situaci a přišel s nápadem, jak bezpečně poznat sochu židovského skladatele: „Schlesinger chodil do kursů světového názoru, tam jim přednášeli „rasovou vědu“ a ukazovali diapozitivy. Na diapozitivech viděli jen nosy a vedle nich míry, každý nos změřili pečlivě. Byla to věda velmi hluboká a složitá, ale s jednoduchými výsledky. Vyplývalo z nich, že největší nos mají židé.“⁶⁷ Celá komičnost vyústí v pokusu o stržení sochy nejoblíbenějšího německého skladatele Richarda Wágnera, Hitlerova oblíbence, který disponoval zdaleka největším nosem. Byl povolán učený Žid, doktor Rabinovič, aby pomohl s identifikací sochy. Ten však poskytl zcela odlišný výklad, že Mendelssohn v podstatě nebyl Žid. Nikdo se neopovažoval pochybovat o znalostech říšského protektora, proto byl Rabinovič označen za lháře. Socha nakonec byla identifikována, ale Bečvář se Stavovským sochu pouze povalili na zem, aby nebyla vidět ze střechy. Úkol sice splnit museli, ale věřili, že válka nakonec skončí: „Můžeme ji tak svalit, aby se moc nepoškodila, a až to praskne, tak si ji naši zase postaví, no ne?“⁶⁸ Celá příhoda kolem Mendelssohnovy sochy dala do pohybu několik lidských osudů.

Robert Vorlitzer se kvůli své nemoci postupně stával živou sochou. Již byl zcela nehybný a byl odkázán na pomoc druhých. Dříve sám býval uznávaným lékařem. Bylo pro něj těžké vypořádat se s myšlenkou, proč právě jeho postihla taková nemoc. Dokázal se vyrovnat se svou smrtí, ale nedokázal se zbavit pocitu zodpovědnosti za své neteře Adélu a Grétu: „Je možno se smířit se smrtí a umírat, ale ani jeho nemoc ho nechrání před tím, co se děje venku, ani kámen nemůže ze sebe sejmout odpovědnost.“⁶⁹ Vorlitzer se kvůli své nemoci stal pouhým vědeckým objektem ke zkoumání, ale on sám nezapomněl na lidské hodnoty.

Mezi další významné sochy v románu patří hlavně z pohledu říšského protektora socha Rolandova. Socha se nacházela na Karlově mostě a pro Heydricha znamenala symbol Německa. Nesmíme také opomenout sochu sv. Jiří, jež zase byla důležitým symbolem říše pro samotného vůdce: „Dole se plazí ještěrky a hadi, lítá saň vztyčuje hlavu z bahna, špíny a kalu, ale hrdina v pancíři s kopím ozdobeným vlajkou ji probodává.“⁷⁰ Důležité jsou rovněž

⁶⁷ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 13.

⁶⁸ Tamtéž. s. 94.

⁶⁹ Tamtéž. s. 32.

⁷⁰ Tamtéž. s. 85.

sochy stojící při vstupu na Hradčanské náměstí. Pro Heydricha znamenaly sílu neustupovat a nemít slitování s nepřáteli: „Jeden z nich držel v rukou kyj a druhý nůž, ještě chvílku, a kyj rozdrť páteř, ještě chvílku, a nůž se zaboří do měkkých zad.“⁷¹ Právě dýka a kyj sehrály důležitou roli při popisu pocitů zraněného Heydricha po spáchaném atentátu. Pociťoval tupou a ostrou bolest – jako po ráně nožem a kyjem.

Ve skladišti gestapa se objevila socha spravedlnosti, která dříve stála v hlavní soudní síni. Správcová Baronesa nesnesla sochu ve své přítomnosti, a proto nařídila obchodníkovi Smutnému, aby se jí ujal. I když se jednalo pouze o sádrový odlitek, nikdo o něj neměl zájem, proto byl nakonec rozbit. Zničení odlitku spravedlnosti mohlo být metaforou skutečného zničení spravedlnosti ve světě plném rasové nenávisti.

Motiv sochy se vyskytl i v Terezíně. Bývalý architekt Schönbaum měl za úkol nakreslit dvojitou šibenici. Šibenice nejen představovala písmeno T jako Terezín, ale také jedinou sochu, která kdy mohla vzniknout za zdmi ghetta. Nebyl pyšný na své dílo a byl rád, že se nikdo nedozví, kdo takové monstrum navrhl: „Jeho socha bude ze dřeva, jako byly sochy světců, jeho socha bude pietou a zároveň symbolem mučednické koruny. Ale bude postavena ve prospěch tamtěch, aby jim napomáhala vykonávat jejich vražednické řemeslo.“⁷²

Motiv sochy můžeme spatřovat také v pojetí lidské osobnosti. Heydrich, šéf zentralamtu a nacisté všeobecně působili jako studené nelidské bytosti. V podstatě to byly kamenné sochy bez citu. V jejich smýšlení ovšem být sochou neznamenal něco negativního. Ten, kdo disponoval mocí, stál výš než ostatní: „Znát tajemství znamená neviditelnou moc, znamená stát vysoko nad všemi lidmi, shlížet na ně s opovržením a bezpečností jako socha, být z kamene a bronzu.“⁷³

Paralelu sochy můžeme uplatnit i na pocity bezmocného člověka, který se nezmůže na odpor a stává se pouhou věcí či sochou: „Stává se věcí, kterou lze odstranit, pokud nám překáží. Jako by se v tomto smyslu člověk také stával sochou, která, pokud nevyhovuje normám a měřítkům, je stržena.“⁷⁴

⁷¹ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 112.

⁷² Tamtéž. s. 173.

⁷³ Tamtéž. s. 51.

⁷⁴ HRUBEŠ, Jan a KRYL, Miroslav. Ještě jednou Jiří Weil (O jeho životě a díle). [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 2003, (31): 18-40 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

4.2 ŽIDOVSTVÍ

Ústředním tématem celé knihy je bez pochyb pronásledování Židů během rasové perzekuce. Postupně se seznamujeme s několika lidskými osudy, které svádí boj o holé přežití. Weil zde neopomenul důležité skutečné historické jevy, jako jsou deportace Židů do Terezína, výstavba Židovského muzea, atentát na Heydricha a samotná heydrichiáda. Nechybí ani reálné postavy tehdejší doby, zvláště z nacistického prostředí. Weil se ovšem nezaměřil pouze na popis života tehdejší doby a vyzdvihl také důležité lidské vlastnosti, a sice obětavost a hrdinství. Ať už to byli lidé židovského původu či jejich nežidovští přátelé, nezapomněli na svoje lidství a dokázali pomoci druhým i pod hrozícím trestem smrti.

Dále vyprávění poskytuje jedinečný pohled na židovskou víru z pohledu samotného nejvyššího říšského protektora Reinharda Heydricha či jiných nacistických pohlavárů. Čtenář se stává svědkem důkladné organizace nacistického vraždění. Židé jsou považováni za podlídi hodné vyhlazení a označováni za nepřátele říše.

Dokonalým důkazem nelidského způsobu života člověka židovského původu je pobyt v terezínském ghettu. Tam už je člověk zcela odříznut od veškerého dění a musí se vyrovnat se strastiplnými poměry v ghettu.

4.2.1 Hrdinství

Nežidovským hrdinou byl Jan Kruliš, který převzal starost a především zodpovědnost za Adélu a Grétu, neteře svého nemocného kamaráda Roberta Vorlitze. Kruliš byl členem tajné ilegální organizace. Měl sice hodně kontaktů, aby mohl zprostředkovat dostatek jídla, ale mnohem obtížnější bylo požádat lidi, aby je ukryli. Nebezpečí smrti permanentně viselo ve vzduchu: „Pištcí a bubeníci chodí po ulicích a mávají koňským ohonem, červené vyhlášky s dlouhým seznamem osob visí na všech nárožích: „Pro nepřátelské chování vůči říši odsouzení a popravení.“⁷⁵ Když se Kruliš dozvěděl o krachu ilegální organizace, zalitoval, že se ujal Adély a Gréty. Netrápilo ho, co bude s ním, až ho zatknou, ale kdo se postará o děvčata. Krulišův příběh neskončil šťastně: „Dva muži v gumových pláštích se postavili jeden za ním a jeden před ním. Jistě měli připraveny pistole, ale to nemohl Jan Kruliš vidět.“⁷⁶

Nezpochybnitelnými hrdinkami se staly malé židovské dívky Adéla s Grétou. Děťství za protektorátu neměly snadné, velmi rychle byly nuceny dospět. Celé dny se skrývaly v bytě

⁷⁵ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 107.

⁷⁶ Tamtéž. s. 220.

Javůrkových a musely být potichu. Bylo příliš riskantní se pohybovat po bytě ve dne, a ještě v nepřítomnosti Javůrků. Tajně se dívaly z okna na vypaseného kocoura Břetislava. Břetislav pro ně představoval zábavu a především svobodu. Jako zvíře měl mnohem lepší život než ony samy. Záviděly mu a chtěly se také stát kočkami: „[...] kdybychom byly kočky, měly bysme se líp. Chodily bysme po střeše a tak. Žádný Němec by nás nechyt. Nemusely bysme sedět tady v té díře.“⁷⁷ Věděly, že velmi riskují, protože by si jich mohla všimnout nějaká zvědavá sousedka, avšak pokušení bylo příliš veliké: „Nechtěly, aby se paní Javůrková na ně zlobila, měly ji rády, věděly, že pro ně nasazuje život, že by ji a pana Javůrka Němci zabili, kdyby je našli v bytě.“⁷⁸ Ukryvání netrvalo dlouho, gestapo si přišlo pro Javůrkovy a Adéla s Grétou zůstaly v bytě samy. Učinily špatné rozhodnutí, když opustily byt, a dostaly se do rukou gestapa. Obě si uvědomily, co je čeká, a za každou cenu chtěly ochránit Javůrkovi. Chtěly ochránit ty, kteří za ně riskovali život i v případě, že už v tu dobu mohli být dávno po smrti. Velmi odvážně a houževnatě zapíraly, nic neprozradily a odpovídaly ve formě básniček: „Mlč, židovská kozo! – zařval gestapák a jediným rozmachem ji udeřil do spánku klíči, které držel stále v ruce. Krev stékala Adéle po obličejí.“⁷⁹ Výslech byl velmi surový. Vůbec se nebral ohled na to, že se jedná o dvě malé dívky. Podstatné pro gestapo bylo, že jsou to Židovky.

Antonín Bečvář byl poslán do německé říše. Byl přesvědčen, že za to může socha Mendelssohna, která se mu mstí. Mstil se mu ale Schlesinger, který byl zbaven své funkce za nesplnění rozkazu. Bečvář se stal hrdinou, když při bombardování zachránil stařenku sotva se držící stěny ze zříceného baráku. Všiml si jí jedině díky soše ženy, která ho rozčilovala, protože mu připomínala právě onu sochu z Rudolfiny: „Už toho měl opravdu dost, když ho honili každý den vytahovat mrtvoly ze zřícenin, už to nemohl vydržet žít stále jen ve řvoucím pekle a bát se, že každý den přijde o život. Popadl ho nesmyslný vztek nad vlastní bezmocí, který ho donutil, aby něco udělal.“⁸⁰ Nával vzteku, bezmoci a adrenalinu z něj udělaly jiného člověka. Člověka beze strachu. Zachráněná stařenka byla významnou německou hraběnkou, která trvala na tom, že svému zachránci splní jakékoliv přání. Paradoxní tedy je, že jedna socha dostala Bečváře do rajchu a jiná ho z něj vysvobodila.

⁷⁷ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 105.

⁷⁸ Tamtéž. s. 104.

⁷⁹ Tamtéž. s. 226.

⁸⁰ Tamtéž. s. 157.

Richard Reisinger představuje další důležitou postavu románu. Richardovi jako jedinému vysvitla naděje na záchranu. Byl poslán do Terezína, kde se stal členem terezínského ghetta. Richard vykonával mnoho prací, a dokonce pracoval i s gestapem, ale práci v ghettu nenáviděl. Náplní práce bylo hlídat a komandovat vlastní druhy. Nebylo překvapující, že nacisté využívali Židy ke špinavé práci: „Tak daleko to dotáhl, že se stal nepřítelem vlastních lidí, honákem lidského dobytka, který posílají mordýři a drancíři na jatka.“⁸¹ Cítil se velmi osaměle. Za jediné přátele mohl považovat ostatní příslušníky ghetta. V Terezíně se seznámil s mnoha železničáři, kteří byli pro nacisty velmi důležití. Spravovali vlaky a ty pro ně představovaly zásadní prostředek pro přepravu velkého množství lidí do vyhlazovacích táborů. Železničáře nemohli nacisté lehce uhlídat, a proto se stali důležitou spojkou pro pašování věcí, jídla nebo lidí do Terezína a z něj. Richard uvažoval o útěku, uvědomil si cenu svého života a chtěl za něj bojovat. Železničář mu bez jakéhokoliv váhání pomohl: „Jednoho dne zmizel člen ghetta. Hledali ho dlouho a nenašli. Vzbouřili celý kraj, požádali o pomoc sousedy z Malé pevnosti. Ale stopa se ztratila, nikdo nevěděl o čísle Ba 450.“⁸²

4.2.2 Nepřátelé

Román poskytuje jedinečný pohled do duše jednoho z největších strůjců židovské genocidy a odkrývá jeho vnitřní monology o Židech a jejich víře. Reinhard Heydrich představoval významného nacistu, který se stal říšským protektorem českých zemí. Ve svých myšlenkách se prezentoval jako milovník hudby, která ho uklidňovala: „Vzpomněl si, jak tehdy po noci dlouhých nožů poslouchal Beethovenovu Čtvrtou, dala mu zase sílu, aby mohl pokračovat ve své práci, aby mohl znovu vyslyšet nepřátele a vymlátit z nich přiznání.“⁸³ Popsány jsou jeho zvyky, například pravidelná cesta z Panenských Břežan na Pražský hrad. Často přemýšlí o svém tajném poslání, které zde musí vykonat: „Musí se snažit, aby v nejkratší době provedli jeho rozkazy - srazit tuto zemi, zastrážit její obyvatele, aby se z nich stali bezvládní roboti říše, vykořenit všechny nepřátele, očistit ji od židů.“⁸⁴ Bral svůj úkol jako poctu, ale raději by byl sám na bojišti a bojoval s nepřítelem tváří v tvář. Rád vzbuzoval v lidech strach. Nejraději by všechny ty nežádoucí odstranil hned, ale bylo třeba se držet plánu: „Je dosud třeba podlidí,

⁸¹ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 167.

⁸² Tamtéž. s. 199.

⁸³ Tamtéž. s. 81.

⁸⁴ Tamtéž. s. 21.

ať se tedy dřou ve fabrikách, ať se množí ve svých brlozích, aby měla říše více pracovních sil, jednoho dne bude i toto předměstí vyčištěno [...], a roboti budou zahrnutí za ostnatý drát do rezervací, aby si tam žili ve vlastní špíně pod dohledem strážních věží s namířenými kulomety, dokud je říše bude potřebovat.“⁸⁵ Nacisté využívali svých otroků k uskutečnění svého zruďného plánu. Dobrým příkladem může být výstavba kolejí vedoucích do terezínského ghetta. Bylo potřeba vystavět koleje, aby byl průběh nakládání Židů rychlejší a beze svědků. V příběhu nechybí ani popis spáchaného atentátu pod krycím názvem operace Anthropoid. Heydrich byl velmi vážně zraněn v oblasti zad, avšak nesl na sobě ukázat porážku a bezmoc: „Nepotřebuje pomoc od otroků, na které čeká horší osud, než stihl jeho.“⁸⁶ Opovrhoval přihlížejícími i ve chvíli, kdy umíral. Po Heydrichově smrti nastaly kruté časy, tzv. Heydrichiáda: „Červené vyhlášky se objevovaly denně a jmen na nich přibývalo, smrt chodila po městě a přišla si pro ony dva z Anthropoidu.“⁸⁷

Další důležitou postavou, která nepokrytě odhaluje své myšlenky o Židech, je vedoucí zentralamtu. Byl v podstatě Heydrichovou pravou rukou. Zentralamt byl pobočkou Berlína pro řešení židovské otázky v protektorátu. Svou pobočku vnímal jako bojovou jednotku a Židy považoval za slabé nepřátele. Vedoucí zentralamtu se pyšnil svou znalostí písma a řeči Židů, snažil se poznat říšské nepřátele co nejdůkladněji: „Zneškodnit, zklidit, vyrvat plevel i s kořeny, ano, to je jeho úkol.“⁸⁸ Vedoucí zentralamtu je také představen jako strůjce terezínského ghetta. Židy vnímá jen jako čísla, kterých se dá lehko zbavit. Pro nacisty byl velmi důležitý zabavený majetek. Paradoxem zůstává, že Židy nenáviděli, ale jejich majetek jim nevadil. Nacisté měli dokonalou organizaci vraždění, nic nepřišlo nazbyt: „Čísla nastupují do Rádiorthu, vlaky vyjíždějí do pevnostního města, odtud zase jiné vlaky na východ, v táborech planou od rána do noci ohně krematorií a popel je odvážen v pytlích do říše, aby sloužil jako hnojivo budoucí země.“⁸⁹

Jako důkaz úplné nadřazenosti Němců nad Židy bylo vybudování muzea. Muzeum bylo zřízené na příkaz zentralamtu za pomoci lidí ze Židovské obce. Vše, co se týkalo židovské víry, se shromažďovalo právě zde, pořádaly se výstavy pro důležité německé návštěvy:

⁸⁵ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 22.

⁸⁶ Tamtéž. s. 115.

⁸⁷ Tamtéž. s. 132.

⁸⁸ Tamtéž. s. 52.

⁸⁹ Tamtéž. s. 53.

„Muzeum mělo být památkem vítězství, neboť tu byly vystaveny předměty národa odsouzeného k vyhubení, po kterém nezbude nic než tyto mrtvé věci.“⁹⁰

Muzeum spravoval poskok a otrok vedoucího zentralamtu doktor Rabinovič. Jedině u doktora Rabinoviče vidíme projevy židovské víry. Uctíval židovské památky a často si přeříkával úryvky z bible. Vedoucí zentralamtu doktora Rabinoviče často zesměšňoval. Důkazem toho je příhoda s beraním rohem nazývaným šofar. Vedoucí mu nařídil, aby zatroubil. Pro Rabinoviče to znamenalo hrubé porušení židovských tradic, neboť se nesmělo troubit v nesváteční den. Už tak se cítil proklet za své hříchy, které spáchal proti své víře: „Neboť tímto troubením se stal spojencem vrahů, jejich pomocníkem. A jeho vina je větší než jejich, protože oni se domnívají, že hubí nepřítel, kdežto on zradil své souvěrce, poplival své náboženství a propůjčil se k hanebné službě.“⁹¹ Dříve se nikdy nedal svést na scesti, byl věrný víře svých předků, a tak vychoval i své syny. Hlavním důvodem, proč se tak nechal ponižovat, byla ochrana jeho rodiny. Zdánlivě si myslel, že když bude plnit všechny nesmyslné rozkazy nacistů, ochrání je před transportem. Vedoucí zentralamtu měl často velmi nemístné narážky a naznačoval mu, co se doopravdy děje deportovaným Židům: „Važte si toho, že vás chráním, třeba byste mohl vylétnout komínem.“⁹² Ve skutečnosti to byla pouze iluze ochrany, lidé měli tendenci věřit, že právě oni jsou těmi vyvolenými, kteří válku přežijí. Nacisté však nepočítali s přeživšími a už vůbec ne se svědky jejich zločinů.

Někteří Němci jako by ani nedokázali se Židy mluvit, považovali je za podlidi z jiné planety. Důkazem toho je situace, kdy musí doktor Rabinovič identifikovat sochu onoho Mendelssohna. Krug mu osvětluje situaci poměrně komickým způsobem: „Obejít balustrádu, rozhlédnout se dobře a řeknout nám, která je socha Mendelssohnova. Jistě znát jeho podobu.“⁹³ Jako by měl před sebou cizince, se kterým je komunikace velmi obtížná.

„Výkřiky a krev, řvoucí děti, rány z pistolí, dlouhá cesta do tábora a mrtvolý válející se v příkopech. A kouř z komínů, vycházející ve dne v noci, mlha a bláto, ostnatý drát a vysoké věže s kulometnými hnízdy. Špína a krev, syčení plynu ve vykachlíkovaných místnostech podobných koupelnám, popel pokrývající zemi, pole spálených tisíců.“⁹⁴ Z citace jasně vyplývá, jaké utrpení museli Židé zažívat po předvolání do transportu. Jenom málo Němců

⁹⁰ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 73.

⁹¹ Tamtéž. s. 77.

⁹² Tamtéž. s. 68.

⁹³ Tamtéž. s. 70.

⁹⁴ Tamtéž. s. 89.

skutečně znalo tuto krutou realitu, většina z nich se bavila na honosných akcích, pili, jedli a bydleli v ukradených příbytcích. Tajemství o likvidaci Židů znalo jen pár nejpopovolanějších: „Všichni předstírají, že nic nevědí, nechtějí nic vědět, nesnášejí ani zmínku o židech.“⁹⁵

4.2.3 Terezín

Terezín spolu se svými opuštěnými kasárnami byl zvolen jako nejlepší místo pro přestěhování Židů. Měl sloužit k uklidnění a oklamání nepřítele. Bylo potřeba Židy uchláholit, že oni na smrt nepůjdou. Terezín byl dříve kasárenským městem, dal se snadno uhlídat a izolovat od zbytku světa. Život tam nebyl snadný, lidé se mačkali v přeplněných místnostech v otřesných podmínkách: „V bídě a hladu žilo město, v přeplněných ubikacích se zalykali lidé nedostatkem vzduchu na patrových pryčnách, v kalu a špíně umírali starci a stařeny, s nimiž si nevěděli rady bezmocní lékaři, kolony otroků odcházely do práce, kouř z krematoria zahaloval město dýmem, vězňové stáli v dešti a mokřím sněhu na apelplacu od rána až do soumraku, nemocní tam byli vyneseni na nosítkách a umírali za křiku odpočítávání.“⁹⁶ Příděly jídla a pití byly minimální. Vězni museli čekat v dlouhých frontách na tři brambory a polévku. Jednomu starci polévka upadla a rozlila se. Již neměl nárok na další: „Stařec ležel na zemi a slzy mu kapaly na mrznoucí louži, jež byla před chvílí polévkou. Věděl, že bude musit hladovět celý týden.“⁹⁷ Organizaci ghetta měla na starost Židovská rada starších spolu s ghettowache a četníky. Četníci měli uniformy, které v lidech vzbuzovaly strach. Skutečnou moc však měli jen esesáci a gestapo.

V předposlední kapitole věnované Terezínu se objevuje zmínka o Lidicích. Konkrétně se jedná o lidické ovce, které náhodou spatřily děti. Dospělí od nich naopak odvraceli zrak, ovce jim připomínaly jejich vlastní osud, když zubožené a na smrt unavené sotva pletly nohama.

Naplánovaná poprava dvaceti pěti odsouzců byla stejně absurdní a nesmyslná jako celé nacistické vraždění. Byla připravena dvojitá šibenice a dvacet pět rakví. Vše mělo proběhnout v utajení. Popravy se dříve prováděly v Malé pevnosti, kde úřadovalo gestapo. K šibenici došlo pouze devět lidí, kteří byli odsouzeni za nepatrné přestupky. Rozsudek smrti byl samozřejmě vykonstruován pro pobavení esesáků. Přihlížet museli ale i členové Židovské rady starších a ghettowache. Těsně před svou smrtí odsouzcenci ukázali poslední kousek

⁹⁵ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 90.

⁹⁶ Tamtéž. s. 196.

⁹⁷ Tamtéž. s. 163.

statečnosti a vzdoru. Před nasazením oprátky vykřikli jeden po druhém „Válku nevyhrajete!“: „V těchto slovech odsouzenců byla taková jistota, že panstvo ztrácelo sebevědomí a povýšený úšklebek. Stávali se nervózními a musili se ovládat, aby se neprozradili před svědky z řad otroků.“⁹⁸ Devět mrtvol bylo nakonec zakopáno ve společném hrobě. Nebylo potřeba dvaceti pěti rakví. Byly stejně zbytečné jako poprava oněch devíti odsouzených.

⁹⁸ WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 189.

5 HODINA PRAVDY, HODINA ZKOUŠKY

Tento povídkový výbor byl vydán po Weilově smrti roku 1966. Na vydání se edičně podíleli Květa Drábková, Vladimír Fuka a Jiří Opelík. Největší zásluha patří Jiřímu Opelíkovi, který výbor uspořádal a napsal doslov i bibliografickou poznámku. Výbor osahuje soubory povídek dříve vydané knižně: *Barvy* (1946), *Mír* (1949, později reeditované pod titulem *Vězeň chillonský*, 1957). Výbor je doplněn o povídku vydanou v *Hostu do domu* s názvem *Nízko je nebe* (1958) a také o povídku *Lidická ovce* tištěnou z rukopisu. Opelík také ve výboru zveřejnil u dvou povídek, a to *Zlín – Čaj u Tomáše Bati* a *Mír*, reportáže, které zpracovávají tutéž skutečnost ještě před vznikem obou povídek, což vysvětlil následovně: „[...] učinili jsme tak proto, aby ze srovnání ostřeji vystoupila osobitost umělecké prózy Jiřího Weila, v české literatuře vsutku ojedinělá.“⁹⁹

Autorem titulu je editor Jiří Opelík, který se inspiroval Weilovými slovy: „Literatura má lidi „lícit, jakými ve skutečnosti jsou – v hodině pravdy, v hodině zkoušky“.“¹⁰⁰ Titul *Hodina pravdy, hodina zkoušky* může být alegorií na samotný lidský život. Člověk se často dostává do situací, ať už vlastní vinou, či cizím zaviněním, kdy je zkoušeno jeho lidství. Ne vždy však člověk uspěje, důkazem toho jsou povídky *Barvy*. V hodině pravdy se člověk ocitá v čase před zkouškou nebo po ní: „[...] i nyní balancují lidé na demarkační čáře mezi světem lidských hodnot a temnou krajinou zbarvenou lidských dimenzí, a v hodině pravdy se rozhodují, případně jsou rozhodováni, na kterou stranu do linie vykročí.“¹⁰¹

Povídky lze rozdělit do období předválečného, válečného a poválečného. Do předválečného období můžeme zařadit povídky *Jezero neuruppinské*, *Bysta básníkova* a *Cesta do Almy-Aty*. Ocitáme se v prostředí Moskvy a střední Asie, tedy míst, která Jiří Weil skutečně navštívil, nejspíš proto je zde použit autobiografický vypravěč. Tyto povídky zprostředkovávají pestrost středoasijské kultury. *Čaj u Tomáše Bati*, *Štrasburská katedrála*, *Švýcarská snídaně v Capoulade* jsou situovány do českých zemí či západní Evropy. Už je zde ale patrná hrozba druhé světové války: „Postavy se pohybují v prostoru vzájemné nedůvěry, lhostejnosti, pohrdání a nenávisti, jejíž kořeny nacházíme v chudobě po první světové válce.“¹⁰² Výjimku

⁹⁹ OPELÍK, Jiří. *Hodina pravdy, hodina zkoušky* In: *Hodiny pravdy, hodina zkoušky*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 205.

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 192.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 196.

¹⁰² HRÁBKOVÁ, Hana. *Šoa v díle Jiřího Weila* In: *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 688.

představuje povídka *Potomek Timurův*, která je sice vložena do období předválečného, ale samotný děj povídky se odehrává ve středověku.

Do válečného období patří *Dvě povídky o transportu (Píseň na rozloučenou, Šanghaj)* a *Lidická ovce*. U těchto povídek je využita er-forma.

Do zbylého poválečného období můžeme zařadit povídky *Hodina v Nyomu, Setkání v Luzernu, Vězeň chillonský, Šest tygrů v Basileji, Otázka viny* a *Mír*. Povídky spojují především dialogy při náhodných setkáních bez jakéhokoliv popisu děje. Hlavním cílem bylo zobrazit tehdejší dobovou atmosféru. Do tohoto období nesmíme opomenout zařadit také *Lodžské intermezzo*. Všechny tyto povídky i intermezzo spojuje opět autobiografický vypravěč stejně jako u povídek předválečných.

Povídky neobsahují vnější ani vnitřní charakteristiku postav. Musíme si ji odvodit z chování a promluv jednotlivých postav. Jednotlivé povídky jsou totiž vystavěny na dialogu: „Dialogy jsou v několika povídkách proloženy krátkým vyprávěním jedné z postav; jádrem vyprávění i dialogů je obvykle groteskní či absurdní situace.“¹⁰³

Výbor obsahuje dvě intermezza. První intermezzo obsahuje sbor krátkých lyrických próz *Barvy*. Třetím intermezem jsou tři povídky: *Aukce, Prostá pravda, Nízko je nebe*.

5.1 ŽIDOVSKÁ TEMATIKA V POVÍDKÁCH

Píseň na rozloučenou

Hlavním motivem této povídky je hudba, která představuje překonání strachu. Poskytuje momentální odpoutání od kruté reality a navrácí mysl zpět k lepším časům. Děti jsou poslány do transportu a jediné, co pro ně dospělí mohou udělat, je připravit jim poslední příjemný den. Hlavně jim chtějí dát zábavu, aby si mohly v těžkých chvílích odříkávat slova básní nebo písní: „Neboť tam, kde je tma a slzavé údolí, platí jen slovo a píseň jako zaklínání, jen jimi je možno na chvíli přemoci smrt.“¹⁰⁴ Max Roubíček zahraje na svou harmoniku poslední píseň na rozloučenou, a to českou hymnu: „Píseň bylo to poslední, co uslyšely děti o rodné zemi.“¹⁰⁵

¹⁰³ HŘÍBKOVÁ, Hana. Šoa v díle Jiřího Weila In: Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století. Praha: Akropolis, 2016, s. 688.

¹⁰⁴ WEIL, Jiří. *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 74.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 107.

Šanghaj

Následující povídka se odehrává během jednoho dne a ústředním hrdinou je Karel Fleischer, který pracuje u okénka transportního oddělení INFORMACE. V těchto časech lidé považují úředníky za posvátné bytosti, kteří jsou informovanější než „obyčejní“ lidé. Strach a naděje představují stěžejní motivy povídky. Vystrašení Židé povolání do transportu požadují po Fleischerovi různé informace, na které jim však nedokáže odpovědět. Většinou to jsou absurdní a nesmyslné dotazy. Žadatelé přitom zapomínají, že Fleischer je jedním z nich. Je na něj vyvoláván velký tlak, dokonce jeho vlastní žena se cítí dotčena, že s ní odmítá sdílet ony tajné informace. Nevěří mu, že neví víc než ona sama: „V důsledku zvrácenosti nacistické mašinerie je sdělená pravda považována za lež a víra, naděje a strach znamenají rozpad lidských vztahů a ztrátu důvěry.“¹⁰⁶ Voustatý člověk požaduje od Fleischera jízdenku do Šanghaje, kterou mu samozřejmě nemůže opatřit. Voustatý muž nedokáže opustit poslední záchránku naděje, že by mohl uniknout před transportem. Fleischer je na pokraji nervového zhroucení: „Zblázním se a začnu u okénka řvát. Už teď se mi chce kolikrát něco provést, třeba vylézt z okénka jako opice a vyplazovat na lidi jazyk.“¹⁰⁷ Nakonec je povolán do transportu a paradoxně se má informovat na místě, ze kterého byl právě vyhozen.

Lidická ovce

Povídka je věnovaná vypálené obci Lidice, jak je jasně patrné již z názvu povídky. Nacisté srovnali vesnici se zemí a všechny muže a psy zastřelili, ženy a děti odveklí. Hospodářský dobytek byl rozebrán, ovce byly násilně odvečeny do terezínského ghetta. Zubožené a na smrt vystrašené ovce mohou představovat paralelu k židovskému obyvatelstvu. Násilně byly vytrženy ze svých domovů, cestovaly v přeplněném vagoně a následně byly nuceny doklopýtat do terezínského ghetta za pomoci křiku a bičů. Nečekalo je nic jiného než smrt, měly skončit na talíři esesáků. Staraly se o ně pasačky, a tak začalo přátelství malé Valerie a ovce Růženky. Valerii a ovci Růženku nepojilo pouze přátelství, ale také stejný osud, o kterém nic netušily. Ovce umírá v době, kdy je Valerie zařazena do transportu. Nevyskytuje se zde náznak naděje na jejich přežití, ale povídka končí jistým příslibem odplaty: „A zatím kráčel vpřed velký, vítězný stalingradský rok, byl nyní teprve v polovici, ale bylo jisté, že skončí rozdrčením, zničením, vyhubením pyšné armády, [...] že jednoho dne dojde i na

¹⁰⁶ HŘÍBKOVÁ, Hana. Šoa v díle Jiřího Weila In: Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století. Praha: Akropolis, 2016, s. 691.

¹⁰⁷ WEIL, Jiří. Hodina pravdy, hodina zkoušky. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 77.

mordýře z Malé pevnosti a ghetta, že budou pomstěny jejich oběti [...].“¹⁰⁸ Hlavním motivem povídky je nevinnost, která je zastoupena jak v postavě Valerie a v ovci, ale také v židovském obyvatelstvu. Neprovinili se žádným zločinem, jen svým nežádoucím původem.

Lodžské intermezzo

Povídka je situována do dříve židovského města Lodž a odehrává se po druhé světové válce. Jelikož tam byla největší koncentrace Židů, nacisté si město automaticky přivlastnili jako vlastní majetek. Hlavním námětem této povídky je nelidské zacházení s židovským obyvatelstvem. Weil zde poukázal na propracovanou nacistickou vraždící organizaci, a také odkryl chování německého obyvatelstva k Židům, které je zprostředkováno skrz soukromou korespondenci. Nacisté si libovali ve výkazech s grafickými tabulkami se stoupajícími křivkami, ale nejvíce znepokojující je právě soukromá korespondence z lodžského ghetta. Židé byli považováni za bezcenný majetek i běžným německým obyvatelstvem: „[...] tady máme dopis jedné paní, stěžuje si, že jí správa ghetta poslala dva židy na štípání dříví, ale že jí účtuje za jednoho jeden zlotý denně, Paní tvrdí, že je to drahé, poněvadž židé jsou tak slabí, že neuzdvihnou ani sekeru.“¹⁰⁹ Dalším příkladem zrůdného zneužívání židovského obyvatelstva byl požadavek pobočky Hitlerjugend. Požadovali deset židovských dětí za účelem cvičení ve střelbě na živý terč. Jejich požadavku bylo následně bez problémů vyhověno, jako by se nejednalo ani o lidské bytosti.

Povídky *Hodina v Nyonu*, *Setkání v Lucernu*, *Vězen chillonský* a *Mír* spojuje nejen poválečná doba, ale také území, na kterém se jejich děj odehrává. Švýcarsko bylo známé svou neutralitou během druhé světové války. Vypravěč zde především poukazuje na omyly, kterých se Švýcarsko dopustilo. Jak píše Hana Hříbková: „Zmiňováno je například odmítnutí pomoci uprchlíkům, dodávání zbraní oběma stranám a výroba spalovacích pecí pro osvětivská krematoria.“¹¹⁰ Vypravěč také vyčítá obyvatelům Švýcarska, že netuší, jaká je vůbec válečná realita. V ostatních zemích lidé trpěli a oni jen přihlíželi, navíc pomáhali zločincům. Zkušenost s rasovou perzekucí bylo i po válce stále stěžejním tématem ke konverzaci. Bylo to stále živé a bolestné téma, při jehož diskutování však lidé naráželi na jazykovou, národnostní a kulturní bariéru.

¹⁰⁸ WEIL, Jiří. *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 87.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 134.

¹¹⁰ HŘÍBKOVÁ, Hana. Šoa v díle Jiřího Weila In: *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 689.

Nejvíce je to patrné v povídce *Vězen chillonský*. Před chillonským zámekem sedí Američan, Čech, Holanďan a Švýcar. Jejich dialog odstartoval Američanův dotaz, kdo to vlastně byl lord Byron. Účastníci mezi sebou vedou absurdní rozhovor, kdy se nikdo navzájem neposlouchá a každý stále vykládá to své. Američan nadřazuje svůj národ nad všechny ostatní národnosti, dokonce považuje koncentrační tábory za dávnou a nijak zvlášť zajímavou minulost: „Aha, koncentráky. To je dávno, to bylo za války.“¹¹¹ Vypravěč (Čech) se sice účastní celého rozhovoru, ale nijak jej nekomentuje. Čtenář si tak může udělat sám svůj názor na celý absurdní rozhovor: „Weil tu ze čtenáře dokázal učinit imaginárního pátého účastníka rozhovoru, který se co chvíli sám musí ztotožnit s tou či onou odpovědí či zaujmout vlastní stanovisko.“¹¹²

S Američanem se setkáváme také v povídce *Setkání v Luzernu*. Americký důstojník Jimmy je opakem předchozího Američana. Sám se účastnil války a byl svědkem mnoha válečných hrůz. Zachránil dívku židovského původu a zcela náhodou se s ní znovu setkal v Luzernu. Gerta na svého zachránce nezapomněla: „Pamatujete se, Jimmy? Stál jste na tanku a křičel jste do amplionu anglicky: Jste osvobozeni, jste osvobozeni. A dal jste mi čokoládu. Tři dni jsem předtím nejedla. Poslední jídlo byla polévka, kterou jsem dostala za odklizování mrtvol. [...]“¹¹³

Další mezinárodní dialog je veden v povídce *Hodina v Nyonu*. Švýcar, Tataři, Ital a Čech (vypravěč) spolu hovoří o německém vraždění. Každý vyzdvihuje svou zemi a haní ostatní národy. Jediné, na čem se shodnou, je absurdnost německých zákonů. Vypravěč jim vypráví příběh o psu Skagovi. Nacisté rozlišovali árijská a židovská zvířata, nikdo však netušil, podle čeho tak posuzovali. Nevěděli to ani sami nacisté: „Je zvíře árijské, nebo židovské? To byl velký problém. V Praze byl úřad, jmenoval se „Zentralamt“, a tam to řešili půl roku, posílali dotazníky a ptali se v Berlíně.“¹¹⁴

5.2 BARVY

Soubor *Barvy* obsahuje deset krátkých lyrických próz. Dříve byly vydány samostatně Vitem Obrtem roku 1946. Jsou doplněny o krátkou Weilovu předmluvu k dílu: „„Barvy“ jsou povídky z doby okupace. Vypravují o strachu, smrti, oběti, nízkosti a věci cti, statečnosti a

¹¹¹ WEIL, Jiří. *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 171.

¹¹² Tamtéž. s. 197.

¹¹³ Tamtéž. s. 163.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 159.

slávy. Byly psány tužkou na útržcích papíru v nemocnici, kde jsem se skrýval, a v ilegálních bytech. Některé se ztratily a byly později znovu napsány. Jsou věnovány živým a mrtvým přátelům z let ponížení a boje.“¹¹⁵ Jelikož byly psány ručně, nedochovaly se všechny povídky a například chybí povídka s názvem *Červená a oranžová*.

Originalita těchto povídek spočívá v jejich stylizaci. Jsou zde použity básnické jazykové prostředky, jako jsou apostrofy a tropy. Hojně jsou zde používány metafory a intertextové aluze.

Každá povídka je věnovaná jednomu z Weilových přátel: „Ale nejdřív chce napsat Barvy, řadu povídek, vzpomínek na všechny ty, kteří odešli. Bude mezi nimi Pavel Maisel, Pavel Vyskočil, Milena Jesenská a mnoho jiných.“¹¹⁶ Postavy zde nemají svou vnitřní ani vnější charakteristiku. Weil se především zaměřil na zachycení holé situace, ve které se právě postavy ocitají. Hlavním záměrem bylo zprostředkovat nacistické běsnění spáchané na nevinných obětech, které jsou zbaveny svých práv a vytrženy ze svého domova. Je s nimi zacházeno jako s čísly bez lidských vlastností a lidská důstojnost je naprosto degradována. Zcela bez obalu je zde popsáno, čím si Židé museli projít: „Stáli jste před napraženými puškami a počítali vteřiny, váleli jste se v mrazu na podlahách železničních vagonů, padali jste z náspů a vaše zmrzlá těla zvonila, když se dotkla kolejnic.“¹¹⁷

Samotné využití barev není zcela prvoplánové. Každá barva má svůj skrytý význam obsažený v textu. Hojně je zde používána alegorie, příkladem může být černá barva, která zastupuje hned několik objektů: zem, transport, smrt i revolver. Zelená barva představuje například závist, ropuchu a plazy všeobecně. Nejčastěji se opakuje barva zelená, černá, bílá, žlutá, modrá a fialová.

Motiv řeky představuje naději k znovunalezení vlastní existence. Naděje představuje jedinou sílu, jež nutí vysílené lidi pokračovat dál v nastoupené cestě. V povídce *Hnědá a bílá* se setkáváme s člověkem, který utíká před psy a jejich pány. Představuje lovnou zvěř, která ještě neztrácí naději. Vidí řeku jako místo, kde se zbaví svých pronásledovatelů a bude opět člověkem. „Budou pak štěkat psi na srázném břehu řeky, voda jim vezme stopu, voda, jež všechno očišťuje.“¹¹⁸

¹¹⁵ WEIL, Jiří. *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 91.

¹¹⁶ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava. *Mrazilo – tálo: (o Jiřím Weilovi)*. Praha: Torst, 2014, s. 90.

¹¹⁷ WEIL, Jiří. *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 126.

¹¹⁸ Tamtéž. s. 109.

Motiv zvířete se objevuje v podstatě v každé povídce. Zvíře má zde ambivalentní charakteristiku, která vykresluje zvíře jako oběť neboli lovnou zvěř, ale také jako mocného dravce lovícího ostatní. Opelík se ve svém doslovu zmiňuje o zvířeti a podzvířeti. Židé jsou zde degradováni na pouhá podzvířata a nacisté představují zvířata dychtící po krvi. Jako by lidských druh zcela vymizel.¹¹⁹

Nacisté jsou zobrazováni jako šelmy, vlci, fretky, ropuchy a plazi. V povídce s názvem *Červená a modrá* jsou nacisté přiřazeni ke krysám vylézajícím ze svých děr. Jejich cizí píseň je láká k vraždění. Je zde zřetelná aluze na Krysaře a jeho píšťalu, který však v původním znění vedl krysy do záhuby, zatímco zde krysy vedou do záhuby druhé. Nacistická činnost je popisována prostřednictvím zvířecích atributů, např. „šelmy trhající těla“, „krysy se zakusovaly a ohlodávaly“, „fretky krvelačné a slídivé“. Nebo: „Zkrvavily jí nohy ostrými zuby, sžehly jí ruce otráveným dechem, potrhaly obličej, vpálily číslo na levé zápěstí a vyškubaly vlasy.“¹²⁰

V povídce *Černá a bílá* je člověk degradován na pouhou tažnou sílu ve formě koně. Stal se zvířetem tělem i duší. Jedině smrt s krví ho opět navrátí k lidské podobě: „Neboť krev proměňovala zvířata ve jména, jen krví bylo rušeno zakletí.“¹²¹ Obyčejní lidé, jež se stali zvířaty, měli šanci stát se opět lidmi a mohli se opět dostat na vytouženou svobodu.

V povídce *Žlutá a černá* jsou Židé vnímáni jako jateční dobytek: „Široko rozkročen stojí řezník, pohledem měří kusy – hle plece, hle kýty, proniká do vnitřností, zkoumá, kolik bude loje a kostí. Na krku jsou čísla, aby byl počet správný, aby nebyl okraden majitel stáda. A na prsou je hvězda s nápisem označení druhou, aby porážeci rychle našli srdce.“¹²² Nacisté Židy považovali za zvířata a také s nimi podle toho zacházeli, což také ovlivnilo samotné vnímání obětí, jež se začaly rovněž považovat za zvířata. Jedině v očích samotných opravdových zvířat zůstali lidmi. Pes, jehož pán si zavěšuje číslo na krk, ho stále vnímá jako svého pána, nikoliv jako zvíře.

V *Barvách* je nejen zobrazeno utrpení či hrdinství obětí, ale také jejich životní cesta, která je zachycena v podobě cesty ke smrti, znovuzrození a svobodě. *Stříbrná a zlatá* představuje poslední povídku a optimisticky oslavuje vydobytou svobodu. Oslavuje oběti války a jejich

¹¹⁹ OPELÍK, Jiří. Hodina pravdy, hodina zkoušky In: Hodiny pravdy, hodina zkoušky. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 194.

¹²⁰ WEIL, Jiří. Hodina pravdy, hodina zkoušky. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 121.

¹²¹ Tamtéž. s. 125.

¹²² Tamtéž. s. 112.

přeživší: „Salva na vaši počest! Květiny, jimiž podestlána je svoboda, jsou květinami vašich hrobů, světla, jež zaplašují tmu, jsou pochodněmi vašich pohřebních průvodů, dunění děl a rachocení tanků je vaší hudbou smuteční.“¹²³

¹²³ WEIL, Jiří. Hodina pravdy, hodina zkoušky. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 128.

6 ŽALOPĚV ZA 77 297 OBĚTÍ

V Pinkasově synagoze malíři Jiří John a Václav Bošтік vytvořili nápisy tehdy známých jmen 77 297 českých obětí rasové perzekuce. Na tento popud se rozhodl Jiří Weil svůj další literární počin věnovat padlým obětem během druhé světové války a chtěl tím veřejnosti připomenout zřůdnosti nacistické ideologie, na které by se nemělo nikdy zapomenout. V koncentračních táborech zahynula i jeho rodina a mnoho blízkých přátel.

První samostatné vydání roku 1958 bylo doplněno o tři grafické listy malíře Zdenka Seydla, jenž také navrhl obálku a typografickou úpravu textu. Ve druhém vydání roku 1999 nebyla tato grafická úprava zachována.

Žalopěv můžeme označit za vrcholné dílo s židovskou tematikou ve Weilově tvorbě. Hlavním tématem je genocida spáchaná na Židech, ale jsou zde rovněž zachyceny popisy vpádu německé armády a praktiky v koncentračních a vyhlazovacích táborech. Některé epizody v druhém pásmu jsou již známé z Weilových předchozích děl *Život s hvězdou* a *Na střeše je Mendelssohn*, jako jsou například příhoda starce s rozlitou polévkou nebo poprava v terezínském ghettu.

Roberta Iltise v jeho recenzi vydané roku 1959 ve Věstníku náboženských obcí *Žalopěv* uchvátil natolik, že se dožadoval jeho zhudebnění: „Zřetelně se tu rýsují tři hlasy: hlas básníkův, zanícený hněvem, zmučený bolem – hlas burcující; hlas vypravěče, na slovo skoupého průvodce po kalvárii, již prošli židé za nacistické hrůzovlády – hlas komentátora, který dává prostě a stroze hovořit jen suchým záznamům a cifrám vyčteným z dochovaných dokumentů; a konečně nábožensko-extatický hlas sborový, jenž citáty z Písma svatého, z proroků a žalmů dokládá slova básníková i výklad komentátorův.“¹²⁴ Weilův *Žalopěv* svou originalitou nezaujal pouze Iltise. Dočkal se mnoha dramatických a literárně-hudebních adaptací. Mezi nejznámější adaptace patří představení divadla Miriam, jež byla poprvé uvedena roku 2002 při příležitosti 60. výročí židovských transportů do terezínského ghetta.

Žalopěv je unikátní svou výstavbou textu, neboť je rozdělen do tří pásem, která se vzájemně prolínají. Pásma jsou rozlišena graficky i stylově. Dílo nelze jednoznačně literárně definovat, neboť kolísá mezi básní a prózou, literaturou dokumentární i krásnou.

¹²⁴ ILTIS, Rudolf. „Žalopěv na 77 298 obětí“ (Nová kniha Jiřího Weila) In: Věstník Židovských a náboženských obcí XXI, 1959, č. 21, str. 3.

Jak je pro Weilovu tvorbu typické, také zde postavy postrádají vnější i vnitřní charakteristiku. Weil se opět zaměřil na konkrétní situace jednotlivých postav. Známe jen jméno a popřípadě povolání vykonávané před válkou i během ní.

Úvod a závěr *Žalozpěvu*, které jsou součástí prvního pásma, jsou zasazeny do poválečného období a neodehrávají se na konkrétním místě. Hojně je zde však využit popis krajiny, která může být paralelou k židovskému obyvatelstvu, protože se společně vzpamatovávají z prožitých hrůz. Zpustošená krajina je pokryta popelem, a právě popel představuje další symbol. Popel všech obětí je roztroušen po zemi, ale nedusí jí. Naopak pomocí deště ji popel mění na úrodnou půdu a oběti mohou opět splynout s rodnou zemí. Vypravěč se obrací na čtenáře, aby nikdy nezapomněli na tyto oběti, protože země nepatří jen přeživším, ale také mrtvým: „Kráčíte po ní, a země je krásná v rozbřesku dne, kdy vody hučí po lučinách a bory šumí po skalínách, a stíny vás provázejí, jdou s vámi ruku v ruce. Neboť i jejich je tato země v pokoji a míru.“¹²⁵

6.1 PRVNÍ PÁSMO

První pásmo obsahuje chronologicky podané vyprávění, které můžeme rozdělit do tří částí. Všechny části spojuje vypravěč s vnější perspektivou. Fáze holocaustu jsou zde nejednou zobrazovány velmi poeticky: „Onoho dne padal sníh, ačkoli začínalo jaro, sníh, který ihned tál a měnil se v bláto, onoho dne lidé bezmocně vztyčovali pěsti nebo plakali, onoho dne se bořila kola děl do rozmoklé hlíny a v rachotu vojenských vozů zanikaly výkřiky zoufalství.“¹²⁶

První část obsahuje příchod německé armády, zmínky o emigraci, o vydávání absurdních psaných i nepsaných zákonů a vyhlášek: „Smrt vstoupila onoho dne do města, doprovázena pištcí, nosiči koňských ohonů, smrtihlavy a rachocím bubnů. Lidé se snažili před ní utéci, ale smrt měla rychlejší nohy, dostihovala je na cestách, ve vlacích a u pohraničních závor.“¹²⁷ Zachycuje také lidi bojující o přežití, kteří se snaží přivyknout životu plnému strachu. První část uzavírá příchod kata, který urychlí masové vraždění.

Ve druhé části nás vypravěč seznamuje s nacistickými praktikami. Popisuje nakládání lidí v Radiotrhu, cestu dobytčími vagony a následný strastiplný život v ghettu. Život v ghettu byl

¹²⁵ WEIL, Jiří. Život s hvězdou: Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 479.

¹²⁶ Tamtéž. s. 464.

¹²⁷ Tamtéž. s. 464.

sice lepší než ve vyhlazovacím táboře, ale záruka přežití neexistovala nikde. Židé v ghettu byli loutkami v rukou nacistů a ti si s nimi podle toho nakládali: „Byli však v moci zločinců, kteří vládli nad jejich osudem a znali všechny jeho zastávky. Někdy je bili a trestali z nudy a kratochvíle.“¹²⁸ Nechybí zde ani první zmínky o transportech mířící na Východ. Druhá část končí oklamáním návštěvy mise Červeného kříže.

Třetí část je psaná ve formě básně v próze a jejím obsahem je konečná likvidace Židů ve vyhlazovacích táborech. Hlavní motiv textu představují ruce: „Ruce matky, hladící dítě po vlasech, ruce milenců, do sebe spletené, ruce žehnající nad pohárem vína, ruce svírající motyku, kladivo nebo hoblík, pevné ruce lékařů, proklepávající nemocného, jemné ruce vyšivačky, tvrdé uzlovité ruce starých, malé pěstičky dětí. A ruce vztyčené z hrobů, ruce zkrvavené ranami, ruce se servanými nehty, ruce rozdrčené okovanými botami.“¹²⁹ Z citace je patrný kontrast obrazu rukou před válkou a za ní či po ní. Lidé ruce před válkou používali k běžným, příjemným a radostným úkonům, zatímco po válce zůstaly ruce zohavené, poznamenané a v nejhorším případě bez života.

6.2 DRUHÉ PÁSMO

Hlavní funkcí druhého pásma je konkretizace textu z pásma prvního. Až dokumentární formou jsou zde uváděna přesná jména, čísla a data všech událostí uvedených v prvním pásmu: „Když se konečně vůz zastavil u domu, byl Friedmann mrtev. Bylo to dne 15. března ve dvě hodiny odpoledne.“¹³⁰ Vystupují zde konkrétní postavy, které zlidšťují a přibližují text prvního pásma. Čtenáři jsou tak k dispozici náhledy do skutečného tehdejšího života postav. Příkladem může být popis příchodu kata v prvním pásmu, který je ve druhém pásmu pojmenován: „Dne 27. září 1941 byl jmenován Reinhard Heydrich zastupujícím říšským protektorem.“¹³¹

Druhé pásmo můžeme rovněž rozdělit do tří částí. Zpočátku se střídají popisy dopadu rasové perzekuce na jednu osobu s popisy vztahujícími se na kolektiv (židovské obyvatelstvo).

Následně se autor zaměřil nejprve na jednotlivé osudy židovských obyvatel, kteří se smířují se životem v ghettu. Další epizody jsou opět věnovány kolektivnímu hrdinovi, tedy židovskému

¹²⁸ WEIL, Jirí. Život s hvězdou: Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 474.

¹²⁹ Tamtéž. s. 478.

¹³⁰ Tamtéž. s. 464.

¹³¹ Tamtéž. s. 470.

obyvatelstvu. Obsažen je i kompletní počet transportovaných a navrátilivších se osob, které se diametrálně odlišují: „Dne 9. ledna 1942 odjel první transport z Terezína na východ, do Rigy. Z 1000 lidí se vrátilo 102. Dne 11. března odjel transport do Izbice 1001 lidí, vrátilo se 6.“¹³²

Poslední část je situována do prostředí Osvětimi. Doktor Mengele pouhým mávnutím ruky rozhoduje o smrti a životě. Celé pásmo uzavírá informace o zlikvidování tzv. rodinného tábora v Osvětimi: „Věděli, jaký osud je čeká, věděli, že jdou na smrt. Šli a zpívali hymnu své rodné země. Byla to píseň „Kde domov můj“.“¹³³ V poslední epizodě jsou Židé zobrazeni jako stateční hrdinové, kteří šli na smrt se vztyčenou hlavou, a pocit síly jim dodávala česká hymna.

6.3 TŘETÍ PÁSMO

Třetí pásmo můžeme označit za nejoriginálnější část celého *Žalozpěvu*, neboť je zde užitá původní biblická řeč. Zejména se jedná o citáty z Knihy žalmů v kralickém překladu, které však nejsou voleny náhodně. Souvisí s tématem předchozích pásem, jak píše Hříbková: „Slouží jako myšlenkové zastavení nad předchozími úseky pásem.“¹³⁴ Výjimečně třetí pásmo uvádí dvě následující pásma. Weil nám jedinečným způsobem zprostředkoval osobitý kontrast mezi velkolepou a vznešenou řečí z Bible a ostrým popisem tehdejších reálných hrůz nacistického běsnění a jeho dopadu na židovské obyvatelstvo.

Zde je uvedena ukázka ze třetího pásmu *Žalozpěvu*.

„Poněvadž k snášení bíd hotov jsem,

anobřž bolest má vždycky

jest přede mnou.“¹³⁵ Kniha žalmů 38,18

¹³² WEIL, Jiří. Život s hvězdou: Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 475.

¹³³ Tamtéž. s. 479.

¹³⁴ HRÍBKOVÁ, Hana. Šoa v díle Jiřího Weila In: Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století. Praha: Akropolis, 2016, s. 721.

¹³⁵ WEIL, Jiří. Život s hvězdou: Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 469.

7 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat židovství v próze Jiřího Weila, a to v titulech *Život s hvězdou; Na střeše je Mendelsohn; Hodina pravdy, hodina zkoušky a Žalozpěv za 77 297 obětí*. Ke každému textu jsem přistupovala zvlášť, jelikož každé dílo má svou specifickou strukturu.

Nejprve bylo nutné představit život a tvorbu Jiřího Weila. Není překvapením, že to, co se odehrálo ve Weilově soukromém životě, se poté v určité formě projevilo i v jeho prozaickém díle. Proto je také možné rozdělit Weilovu tvorbu do tří literárních období, která spolu se stěžejními díly v krátkosti představuji. Pro bakalářskou práci je však nejpodstatnější třetí, poválečné období, kde se ústředním tématem Weilovy tvorby stalo židovství. Hlavní příčinou byl Weilův židovský původ, který do vpádu nacistického režimu nehrál v jeho životě nijak rozhodující roli. Stalo se tak teprve poté, co na vlastní kůži okusil následky rasové perzekuce, kterou přežil jen díky svým přátelům.

Třetí kapitola je věnována prvnímu poválečnému románu *Život s hvězdou*, jehož samotný titul už odkazuje k židovské tematice. Jedná se o existenciálně laděnou prózu, neboť Weil se zde zaměřil na osud židovského občana Josefa Roubíčka, který byl drcen tíhou a krutostí nacistické hrůzovlády. Weil nechtěl konkretizovat dobu a čas, v nichž se příběh odehrává, šlo mu především o zprostředkování obtížné životní situace jedince pod tíhou jakéhokoliv totalitního režimu a rasismu. Román je originální svou netypickou románovou výstavbou, protože nevytváří žádnou dějovou zápletku. Z tohoto důvodu byl román ostře odmítnut dobovou kritikou, jež vyžadovala aktivně bojujícího hrdinu.

Židovství zde nebylo možné spatřit v podobě tradic či popisů židovské víry, neboť samotný protagonista takové náboženství nepraktikoval. Naopak židovství bylo ukryto v chování samotných židovských postav, které se v románu objevily. Roubíček představoval židovského antihrdinu, který se nesnažil nijak zvrátit svůj osud a za jediný úkol, který si v závěru vytkl, bylo v tichosti přežít a vyhnout se transportu. Růžena představovala kontroverzní postavu románu, u níž nebylo možné jednoznačně určit, zda ve fikční realitě existovala, anebo byla pouhým výmyslem Roubíčkovy fantazie. V každém případě Růžena pro hrdinu znamenala útěchu a útěk z nesnesitelné reality. Významným bodem románu byla proměna Roubíčkovy osobnosti, kterou způsobilo několik podstatných událostí.

Jistý projev židovského chování spatřuji v naprosté rezignaci. Nejenže bylo možné takto charakterizovat prvotní chování samotného protagonisty, ale rovněž vedlejší židovské postavy

vzdaly svůj boj o život. Absurdita představovala další faktor při vystupování postav, neboť absurdní situace vedly k jejich absurdnímu chování. Neustálé nesmyslné vyhlášky a příkazy, které si odporovaly, jen komplikovaly už tak složitý život. Lidé byli nuceni vykonávat nechtěné práce nebo byli v nejednom případě dohnáni k sebevraždě.

Čtvrtá kapitola je věnována posmrtně vydanému románu *Na střeše je Mendelsohn*, který se zcela odlišoval od předchozího románu. Jeho příběh se odehrává v protektorátní Praze a v Terezíně, kde také probíhá boj o život židovských i nežidovských hrdinů. Za stěžejní motiv románu lze označit sochu, která se zde objevila v mnoha podobách. Weil se o význam soch zajímal i v osobním životě, a nejspíš také proto byly jedním z inspiračních zdrojů pro vznik výše uvedeného románu. Nejvýznamnější přitom byla socha hudebníka Mendelsohna, která byla trnem v oku zastupujícího říšského protektora. Komická situace, která popisuje snahy o stržení této sochy, se udála v úvodní scéně celého románu a uvedla do pohybu mnoho lidských osudů. Weil zde Židy zobrazil jako hrdiny, kteří nepřestali bojovat za svůj život, a dokonce se dokázali obětovat i za druhé. Život v terezínském ghettu sám vypovídal o nacistickém smýšlení o Židech. Nezasloužili si podle nich nic jiného než být přestěhováni do uzavřeného prostoru v nelidských podmínkách. Byli nuceni žít v přeplněných ubikacích plných špíny a smradu. Jejich osobní věci byly rozkradeny a jídlo bylo pouze na příděl. Hlavní dějovou zápletkou terezínského pásma byla poprava devíti odsouzených vězňů za malicherné přestupky pro pobavení esesáků a členů gestapa.

V páté kapitole se věnuji výboru povídek *Hodina pravdy, hodina zkoušky*. Povídky jsem rozdělila na předválečné, válečné a poválečné, přičemž nejpodstatnější pro bakalářskou práci jsou povídky odehrávající se za války a po ní. Povídky odehrávající se během války na sebe nenavazují a každá je vystavěna na jiném motivu. Poválečné povídky spojuje vypravěč v ich-formě a jsou stylizovány jako dialog, jehož hlavní funkcí je zobrazení vzájemného nepochopení mezi postavami.

Součástí výboru je také soubor krátkých lyrických próz *Barvy*. Weil je psal během okupace, kdy se skrýval a chtěl vzdát hold svým padlým přátelům během rasové perzekuce. Názvy jednotlivých povídek v podobě barev nebyly zcela prvoplánové a každá barva v povídce zastupuje odlišný význam ukrytý v textu. Povídky jsou originální svou stylizací, kdy je použito mnoho básnických jazykových prostředků. Zjistila jsem, že povídky spojoval významný motiv zvířete s jeho dvojí charakteristikou.

V šesté kapitole jsem se věnovala poslednímu originálnímu literárnímu textu, kterým je *Žalozpěv za 77 297 obětí*. Žalozpěv je zcela jedinečný svou výstavbou, skládá se ze tří pásem. Každé pásmo má svůj účel a dohromady tvoří kompaktní celek. První pásmo nás seznamuje poetickou formou s fázemi holocaustu. Rovněž obsahuje úvod a závěr textu, kde jsem jako zvládnutě postřehla motivy krajiny a popela. Druhé pásmo místy až strohou dokumentární formou konkretizuje dění z pásma prvního, přičemž se setkáváme s popisem konkrétních osob, míst a činů. Třetí pásmo obsahuje úryvky z Bible, a to zejména z Knihy žalmů. Weil zde použil vznešenou a monumentální biblickou řeč jako kontrast mezi konkretizující a místy i dokumentární formou výpovědi o nacistickém běsnění a jeho dopadu na židovské obyvatelstvo.

Z výše uvedených děl je patrné, že Jiří Weil se ve svých poválečných pracích sice věnoval židovské tematice, ale pokaždé s důrazem na odlišné aspekty. Weil netematizoval náboženské projevy židovské víry, neboť k tomu sám neměl blízko. Místo toho se zaměřil na samotný život židovských osob během rasové perzekuce a umělecky tak zvětšil krutou realitu, kterou okusil na vlastní kůži.

ANOTACE

Autor: Petra Roubalíková

Název Katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Studijní obor: Sociologie – Česká filologie

Název práce: Židovství v próze Jiřího Weila

Název práce anglicky: Judaism in prose of Jiri Weil

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 97 494

Počet příloh: 1 CD

Počet titulů použité literatury: 18

Klíčová slova: Jiří Weil, židovství, Život s hvězdou, Na střeše je Mendelssohn, Hodina pravdy, hodina zkoušky, Barvy, Žalozpěv za 77 297 obětí

Tato bakalářská práce analyzuje židovství ve vybraných prózách Jiřího Weila. V první kapitole se věnuje životě a tvorbě samotného autora. Následně přechází k analýzám jednotlivých děl, kde začíná románem *Život s hvězdou* (1949). Následuje román vydaný posmrtně *Na střeše je Mendelssohn* (1960). V páté kapitole se věnuje unikátnímu výboru všech Weilových povídek pod názvem *Hodina pravdy, hodina zkoušky* (1966), kde jsou součástí i krátké lyrické prózy *Barvy*. V poslední šesté kapitole se zabývá unikátním a nejoriginálnějším dílem Weilovy tvorby, a to *Žalozpěvem za 77 297 obětí* (1999). Cílem práce je vyhledat prvky židovství ve výše uvedených titulech.

RESUMÉ

This bachelor thesis deals with the analysis of Judaism in the prose of Jiri Weil. The works *Life with a Star* (1949), *Mendelssohn Is on the Roof* (1960), some chosen stories *The Hour of the Truth*, *the Hour of the Examination* (1966), which also contains a set of short lyrical prose *The colors*, were selected for this thesis. As the last title was chosen a unique Weil's *Dirge for 77 297 Victims* (1999). The main goal is to analyze the Judaism in the named titles independently of each other.

The existentially tuned novel *Life with a Star* represents the Jewish citizen Josef Roubicek, who is crushed by the weight of the Nazi regime. First he he gave up his fight for life but as time went on he made a complex change. Judaism can be seen here in the behavior of the protagonist and the supporting characters who behaves resignedly and absurdly.

In the posthumously issued novel *Mendelssohn is on the Roof* we meet with the fate of many Jewish and unjewish characters. The main motive of the novel is the statue, which appears here in many forms. The most important statue is the statue of the musician Mendelssohn who has to be torn down and this event puts many human destinies in motion. In particular, Weil emphasized the heroics of Jewish but also non-Jewish characters that fight for their own and even foreign life. The novel also contains insights into the soul representing the Reichstag protector and other Nazi chieftains who think about the Jews as about enemies interdeed for annihilation.

From the short stories *The Hour of the Truth*, *the Hour of the Examination* are further analyzed stories from the war and postwar period. This work also contains a short lyrical prose *The colors* that Weil devoted to friends fallen during racial persecution.

Dirge for 77 297 victims is a unique work that is divided into three bands. Each band has its own specific function and together form a compact unit. It shows the phases of the Holocaust from the invasion of Nazi troops in the Czech lands to the destruction of Jews in concentration camps.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura:

WEIL, Jiří. Život s hvězdou. Praha: Mladá fronta, 1964.

WEIL, Jiří. Na střeše je Mendelssohn. Praha: Československý spisovatel, 1960.

WEIL, Jiří. Hodina pravdy, hodina zkoušky. Praha: Československý spisovatel, 1966.

WEIL, Jiří. Život s hvězdou: Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

Sekundární literatura:

GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román In: O literatuře výpravné. Praha: Torst, 2015, s. 376–394.

GROSSMAN, Jan. Život s hvězdou In: Mezi literaturou a divadlem I. Vyd. 1. Praha: Torst, 2013, s. 362–364.

HŘÍBKOVÁ, Hana. Šoa v díle Jiřího Weila In: Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století. Praha: Akropolis, 2016, s. 681-724.

OPELÍK, Jiří. Hodina pravdy, hodina zkoušky In: Hodina pravdy, hodina zkoušky. Praha: Československý spisovatel, 1966.

ŠTĚDRONOVÁ, Eva. Jiří Weil In: Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století. Praha: Židovské muzeum, 2000, s. 70–78.

VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava. Mrazilo – tálo: (o Jiřím Weilovi). Praha: Torst, 2014.

Internetové zdroje

HOLÝ, Jiří. Komentář k Weilovým dílům Život s hvězdou, Žalozpěv za 77 297 obětí a Na střeše je Mendelssohn: 1 Prehistorie. Geneze metody v Moskvě-hranici. [online]. [cit. 2017-10-9]. Dostupné z: <http://sites.ff.cuni.cz/holokaust/wp-content/uploads/sites/122/2013/11/jiri-holy-komentar-k-weilovym-dilum.pdf>

HRUBEŠ, Jan a KRYL, Miroslav. Ještě jednou Jiří Weil (O jeho životě a díle). [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 2003, (31): 18-40. [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

JANÁČEK, Pavel. Jiří Weil: Prozaik, překladatel a publicista. [online]. [cit. 2017-09-06]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=902>

OPELÍK, Jiří. Na střeše je Richard Wagner In: Kultura. [online]. [cit. 2017-10-9]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Kult/4.1960/42/5.png>

PODLEŠÁK, Jan. Stříbrnou polnicí zpívejte píseň svobody: Život a dílo Jiřího Weila. [online]. Ústí nad Labem: Oswald, 1999, (27): 73–84. [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

Ústředna pro židovské vystěhovalce. [online]. [cit. 2017-12-5]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/protizidovska-politika-po-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava/>

Radiotr. [online]. [cit. 2017-12-5]. Dostupné z: <https://sfi.usc.edu/iwalk/deporta%C4%8Dn%C3%AD-centrum-na-radiotru>

Věstníky

ILTIS, Rudolf. „Žalozpěv na 77 298 obětí“ (Nová kniha Jiřího Weila) In: Věstník Židovských a náboženských obcí XXI, 1959, č. 21, str. 3.